

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У
ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ»

Виконав: здобувач освіти 2 курсу, групи
ЕЖ-21

Спеціальності 073 «Менеджмент»
Освітньо-професійної програми
«Бізнес-менеджмент»
_____ Данило ЛОПАТІН

Керівник наукової роботи: кандидат
наук з державного управління, доцент
_____ Тетяна САМОФАЛОВА

Рецензент:
_____ Валерій СИЧОВ

Харків – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет економічний

Кафедра економіки та менеджменту

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Освітньо-професійна програма «Бізнес-менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ганна ДОРОШЕНКО

_____ (підпис)

(ім'я, прізвище)

«___» _____ 20___ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Лопатіна Данила Андрійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Шляхи розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою»

керівник роботи Самофалова Тетяна Олександрівна, кандидат наук з державного управління, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від _____ року № _____

2. Строк подання студентом роботи «___» _____ 2023 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити: розкрити сутність молодіжного підприємництва, сформулювати основний понятійний апарат; дослідити роль молодіжного підприємництва у розвитку вітчизняної економіки; виявити основні виклики, з якими стикається молодіжне підприємництво на шляху свого становлення; розглянути процес реалізації молодіжної політики ЄС у контексті взаємодії з

молодіжним підприємництвом; проаналізувати загальний стан молодіжного підприємництва в Україні; оцінити інструменти державної підтримки молодіжного підприємництва; розглянути шляхи розвитку молодіжного підприємництва в Україні; запропонувати механізм розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи	Дата завершення етапів роботи
1	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи магістра, ознайомлення з літературними джерелами за темою.	13.09.2023 р.
2	Робота над теоретичним розділом.	10.10.2023 р.
3	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи.	13.10.2023 р.
4	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи.	31.10.2023 р.
5	Доопрацювання третього розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання вступу, висновків кваліфікаційної роботи магістра; оформлення списку використаних джерел.	21.11.2023 р.
6	Доопрацювання кваліфікаційної роботи згідно з рекомендаціями наукового керівника, подання до рецензування.	30.11.2023 р.
7	Подання роботи на кафедрі.	12.12.2023 р.

5. Дата видачі завдання « ___ » _____ 2023 р.

Здобувач вищої освіти

_____
(підпис)

Данило ЛОПАТІН

(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

_____
(підпис)

Тетяна САМОФАЛОВА

(ім'я, прізвище)

Гарант освітньої програми

_____
(підпис)

Ірина ТЕРНОВА

(ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА З ДЕРЖАВОЮ	8
1.1. Поняття та сутність молодіжного підприємництва	8
1.2. Роль молодіжного підприємництва у розвитку економіки.....	16
1.3. Проблеми та виклики розвитку молодіжного підприємництва.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ.....	28
2.1. Аналіз стану молодіжного підприємництва в Україні	28
2.2. Аналіз ефективності взаємодії держави та молодіжного підприємництва.....	38
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ.....	49
3.1. Шляхи розвитку молодіжного підприємництва в Україні.....	49
3.2. Інституціональний механізм розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою	56
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

У контексті економічного розвитку, молодіжне підприємництво стає двигуном новаторських ідей та забезпечує стійкий економічний зріст. Молодь, яка володіє креативністю, енергією та інноваційним підходом, є невід'ємною частиною суспільного прогресу. З моменту набуття Незалежності, питання розвитку молодіжного підприємництва стали однією з ключових тем для нашої країни.

Однак, не дивлячись на великий потенціал молодіжного підприємництва, процес його розвитку часто ускладнюється відсутністю необхідної фінансової, юридичної та інфраструктурної підтримки. У цьому контексті держава виступає важливим партнером для молодих підприємців, створюючи сприятливе середовище для їхнього розвитку.

Дослідженням проблем розвитку молодіжного підприємництва займається чимало вітчизняних та зарубіжних науковців. Загальну характеристику діяльності молодіжного підприємництва подають у своїх роботах вітчизняні вчені Ласько І., Левченко А., Мілашенко Д., Савенко О., Янішевська А. та зарубіжні Аашу Аггарвал, Адамонієне Р., Кавіта Чаухан, Шуф У. Теоретико-методичні проблеми і перспективи функціонування та розвитку молодіжного підприємництва в Україні висвітлено у роботах Білоконь Т., Гросул В., Давидюка Л., Дядюк М., Зубков С., Капліної А., Карнаушенко А., Кобися М., Орлова В., Сірого Є., Смиричинського В, Тимченко О., Шкварко А.

Облікові аспекти ролі молоді у розвитку економіки наявні у дослідження Білоус Г., Піддубної К., Сливки Я., науковці Задесенець А., Кудінова М. говорять про перспективи молодіжного підприємництва у державі. Політику підтримки молоді під час воєнного стану досліджено у роботах Краус К., Осецького В.

Особливості взаємодії груп стейкхолдерів молодіжного підприємництва показано у роботах Жосан Г. Обґрунтування механізму розвитку молодіжного

підприємництва та самозайнятості молоді в Україні та огляд ринку праці молоді було представлено у дослідженнях Бояріної Є., Єсінової Н., Мерзляк А., Нестеровича О., Швеця П., Шиловой Ю.

Не дивлячись на всебічний розгляд проблематики розвитку молодіжного підприємництва, існує потреба у вивченні шляхів розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з інститутами держави.

Метою дослідження виступає розробка механізму розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішити наступні завдання:

1. Розкрити сутність молодіжного підприємництва, сформулювати основний понятійний апарат.
2. Дослідити роль молодіжного підприємництва у розвитку вітчизняної економіки.
3. Виявити основні виклики, з якими стикається молодіжне підприємництво на шляху свого становлення.
4. Розглянути процес реалізації молодіжної політики ЄС у контексті взаємодії з молодіжним підприємництвом.
5. Проаналізувати загальний стан молодіжного підприємництва в Україні.
6. Оцінити інструменти державної підтримки молодіжного підприємництва.
7. Розглянути шляхи розвитку молодіжного підприємництва в Україні.
8. Запропонувати механізм розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

Об'єктом дослідження виступає процес утворення і функціонування суб'єктів молодіжного підприємства в Україні.

Предметом дослідження виступають шляхи розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають положення таких наукових дисциплін як: економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, основи

менеджменту, публічна політика, державне регулювання економіки, регіональна економіка, математична статистика, європейська інтеграція, управління складовими національного багатства, методи прийняття управлінських рішень.

У процесі дослідження використовувались наступні методи: узагальнення, аналогія – для дослідження теоретико-методологічних основ роботи молодіжного підприємництва; аналіз, порівняння, табличний, графічний – при дослідженні державної підтримки та загального стану молодіжного підприємництва; синтез – при розробці механізмів розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою; системний аналіз – для формування теоретичних узагальнень, висновків.

Інформаційною базою дослідження виступають законодавчі та нормативні акти України та країн Європейського Союзу, статистична інформація Державної служби статистики України, міжнародних організацій, програми та стратегії розвитку молодіжної політики держави та регіонів, наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо проблем розвитку молодіжного підприємництва в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в уточненні понятійного апарату молодіжного підприємництва та розроблені механізму взаємодії молодіжного підприємництва та держави.

Ключові науково-практичні положення і висновки оприлюднені автором на наукових конференціях: Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Сімдесят дев'яти економіко-правові дискусії» (26-27 жовтня 2023 року, м. Львів) та Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 23» (24-25 жовтня 2023 року, м. Тернопіль).

Основні положення кваліфікаційної роботи магістра опубліковані у статті «Молодіжне підприємництво як потенціал формування людського капіталу» у фаховому журналі «Наукові інновації та передові технології» за спеціальністю «Менеджмент» (5 грудня 2023 року, м. Київ).

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, містить 91 сторінку тексту, 10 рисунків, 8 таблиць. Перелік наукових джерел включає 113 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА З ДЕРЖАВОЮ

1.1. Поняття та сутність молодіжного підприємництва

Головними ресурсами успішного існування будь-якого суспільства є людські ресурси. І саме молодь є майбутнім успішним ресурсом для ефективного функціонування нашого суспільства. Саме молоді люди є генераторами новітніх ідей, соціального росту та інновацій.

Заохочення самозайнятості молоді та розвиток молодіжного підприємництва є ключовим фактором для сприяння економічному розвитку України. Незважаючи на те, що це питання залишається невирішеним з часів отримання незалежності, Україна постійно опиняється на одному з останніх місць не лише серед європейських країн, але й серед країн третього світу. Ця ситуація зумовлена численними чинниками, які походять як з суспільства, так і з інституційної сфери [79].

Лисак В. та Семендяк В. говорять, що людський капітал – це комплекс властивостей і навичок особи, які розвиваються та формуються завдяки інвестиціям, і які приносять економічну вартість [40, с. 549].

Підприємці активно досліджують нові методи отримання прибутку, причому одним з ключових шляхів досягнення цього є створення нових ідей. Прагнення до отримання більшого прибутку спонукає до генерації нових знань та інновацій, і в той же час використання цих нових знань та реалізація інновацій сприяють подальшій генерації нових знань, що відіграє ключову роль у процесі економічного зростання [6].

Реалізація інвестицій є ключовим етапом у відновленні людського капіталу, де вона може виступати як об'єкт, суб'єкт або результат впливу. Таким чином, інвестиції створюють основу для формування людського капіталу через систему освіти, охорони

здоров'я, підвищення кваліфікації, економічної мотивації, географічної мобільності тощо [40].

А генерація нових ідей, надання та використання нових знань неможливе без людини, а, отже людський капітал відіграє одну із ключових ролей у економіці держави.

Молодь є частиною людського капіталу, та займає особливе положення в структурі будь-якого суспільства і є перспективною категорією населення для соціально-економічного розвитку держави. Під час переходу до активної участі в робочому житті вони зіткаються з системними труднощами як з працевлаштуванням та підтримкою від держави та бізнесу, так і з самозайнятістю. Ця група населення вважається однією з найбільш вразливих на ринку праці [103, 79].

Оскільки молодь є однією з ключових складових стратегічних ресурсів країни, вона визначає орієнтації в соціально-економічній сфері, а також визначає масштаби і темпи науково-технічного прогресу, впливаючи на суспільний розвиток і якість життя [6].

Молодь, шукаючи роботу, стикається з рядом характерних викликів, які є переважно типовими для цієї вікової групи. Серед них можна виділити: відсутність робочого досвіду та навичок адаптації в професійному оточенні, соціальну незрілість та незахищеність, неспроможність відповідати вимогам першого робочого місця за рівнем та якістю здобутих професійних знань.

На парламентських слуханнях ще у 2017 році розглядалася ситуація, проблеми та перспективи молоді в Україні, зокрема в контексті сучасних ціннісних установок молоді та реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації. Міністр молоді та спорту Жданов І. підкреслював важливість ролі молоді як стратегічного партнера для держави, яка має потенціал для економічного і інноваційного розвитку країни, та акцентував увагу на проблемі повільного розвитку молодіжного підприємництва [54, 68].

Наукові дослідження, проведені Лібановою Е., Цимбал О, Ярош О. та Лісогор Л., підтверджують, що серед молоді в Україні існує низька активність у сфері підприємництва та обмежений рівень доходів молодих підприємців [56].

Аналіз висновків і рекомендацій вітчизняних та зарубіжних експертів, які ґрунтуються на результатах актуальних комплексних та спеціалізованих досліджень на рівні держави та міжнародному рівні, щодо виявлення поточних потреб та проблем, життєвих пріоритетів та ціннісних установок, амбіцій та планів освіти, працевлаштування та зайнятості молоді, є єдиною думкою щодо ключової ролі молодіжного підприємництва у вирішенні проблем безробіття та забезпечення зайнятості цієї групи населення [79].

Отож, можна стверджувати: молодіжний бізнес в Україні потребує негайних і ефективних економічних, соціальних та інституціональних заходів для прискорення змін. Однією з проблем, яка потребує розв'язання, є необхідність визначення реальних обставин та ідентифікація труднощів і потреб молоді в створенні та веденні бізнесу та їх взаємодії з державою.

Сьогодні у законодавстві України відсутні такі поняття як: «молодіжне підприємство», «суб'єкт молодіжного підприємства». Це означає, що існуючі молодіжні підприємства фактично не мають інституалізованого правового захисту і підтримки з боку держави, що ще більше може ускладнити діалог молодих підприємців з державою. Тому постає необхідність у формулюванні власних визначень щодо вищезазначених понять, виходячи із досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері молодіжного підприємництва.

Для формування власних понять та визначення функцій та основних характеристик молодіжного підприємництва спочатку необхідно звернутися до законодавства України та досліджень вітчизняних науковців у сфері підприємництва та молодіжної політики та зрозуміти, що несуть за собою поняття «підприємство» та «молодь».

Отож, Закон України «Про підприємництво» визначає підприємництво як безпосередню самостійну, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [67].

Карпюк Г. стверджує, що підприємництво – це господарська діяльність, спрямована на досягнення певних економічних і соціальних цілей і отримання фінансового прибутку [37].

Мотречко В. зазначає, що молодь вступає в суспільне життя в умовах, коли вже існує суспільно-політичний, економічний лад держави, встановлені норми права і існують культурні та релігійні традиції, які є характерними для даного суспільства [49, с. 31].

Соціолог Лісовський В. у 1968 році виклав власне розуміння поняття «молодь». Він пише, що молодь є таким поколінням людей, які переживають процес соціалізації, набувають і вже отримали освітні, професійні, культурні та інші соціальні навички, а вікові межі, які визначають молодь, можуть змінюватися в залежності від конкретних історичних обставин і коливатися від 16 до 35 років. [5, с. 201].

Наш Законодавець у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» дає просте визначення молоді. Це молоді особи віком від 14 до 35 років [66].

Цікаво також звернутися до характеристики поколінь. На нашу думку, розуміння вікових особливостей та цінностей різних поколінь є важливим для створення ефективних стратегій у сфері молодіжного підприємництва. Можна розглянути певні характеристики поколінь X, Y, Z.

Лютак Оксана розглядаючи вікові особливості теорій поколінь виділяє певні цінності для поколінь [44]:

— покоління X: постійні зміни, можливість вибору, глобальну обізнаність, технічну грамотність, індивідуалізм, бажання навчатися протягом усього життя, неформальність поглядів, пошук емоцій, віра в себе та рівноправність статей;

— покоління Y: характеризуються високими вимогами до світу і знаходяться під впливом цифрового середовища. Вони менш жорстокі і вульгарні, ніж та підліткова культура, яку створюють для них дорослі;

— покоління Z: бажання отримувати освіту через інтердисциплінарний підхід, який охоплює різні галузі знань. Вони часто схильні до зміни видів діяльності, проявляють гіперактивність та прагнення до стабільності та благополуччя.

Дивлячись на запропоновані характеристики поколінь, бачимо, що сучасна молодь відноситься до поколінь Y та Z. У подальшому це дасть змогу більш точно і правильно надати визначення «молодіжному підприємництву» та визначити його основні характеристики.

У своїх дослідженнях Давидюк Л. та Шкварко А., Шкурупій К., Капліна А. зазначають, що молодіжне підприємництво виявляється важливим інструментом для підвищення рівня зайнятості серед молоді, а розвиток підприємництва серед молоді визнається однією з ключових стратегій економічної політики країни, оскільки це може забезпечити збільшення надходжень до місцевих бюджетів через розвиток малого та середнього бізнесу, а також сприяти впровадженню інноваційних концепцій [26, 28, 92].

Сірий Є. спираючись на доробки вітчизняних та зарубіжних науковців пропонує трактувати молодіжне підприємництво як незалежну економічну діяльність осіб у віці від 16 до 35 років, які є зареєстрованими підприємцями і активно займаються господарською діяльністю з метою отримання прибутку та забезпечення свого матеріального добробуту [77].

Звернувшись до Цивільного кодексу України розуміємо, що особа, яка досягла 14 років, може бути засновником юридичної особи, але за письмовою згодою батьків (опікунів) цієї особи [90].

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене, базуючись на законодавстві України, можемо сформулювати власне визначення молодіжного підприємництва. Так,

молодіжне підприємництво – це сфера економічної діяльності, в якій молоді люди, віком від 14 до 35 років здійснюють незалежну господарську діяльність з метою створення та управління своїми власними ресурсами, підприємствами або проєктами, щоб формувати не лише економічний ріст, але й збагачувати людський капітал через розвиток навичок, створення спільнот та впровадження змін у світі.

Після формулювання поняття «молодіжне підприємництво» можна зрозуміти хто є суб'єктом даного підприємництва. Звернемося знову до Закону України «Про підприємництво». Так, даний Закон говорить, що суб'єктом підприємництва можуть бути громадяни України або інших держав, які не обмежені законом у правоздатності або дієздатності [67].

Програма «Export Compass» у своїх критеріях відбору молодих підприємств вказує на те, що молоде підприємство – це організація, де щонайменше 50% засновників є молоддю та/або щонайменше 50% керівного складу або ключового персоналу – люди віком до 35 років [101]. Програми Erasmus+ для молодих підприємців мають такі критерії відбору: керівник організації – людина віком від 18 років, створене підприємство – стартап, тобто, молодий інноваційний бізнес [100].

Таким чином, звертаючись до нашого поняття «молодіжне підприємництво», спираючись на законодавство України, визначень критеріїв молодіжного підприємства від міжнародних організацій, можемо сказати, що суб'єкт молодіжного підприємництва – це громадянин України, віком від 14 до 35 років, що здійснює незалежну господарську діяльність.

Після визначення основних понять роботи, необхідно зрозуміти, які характеристики та ознаки включає у себе «молодіжне підприємництво».

Вивчення доробок науковців Капліної А., Сірого Є. Давидюка Л. та ін. дає підстави зазначити про відсутність чіткого понятійного апарату щодо молодіжного підприємництва у законодавстві України. Отже, характеристика молодіжного підприємництва має бути сформульована та базуватись на підставах законодавства

про підприємництво в Україні та доробок зарубіжних та вітчизняних науковців щодо молодіжного підприємництва.

Так, Урліх Шуф говорить, що є п'ять вирішальних факторів, які впливають на те, щоб молодь займалася підприємництвом, а саме: соціальне та культурне ставлення до молодіжного підприємництва; навчання підприємству; доступ до фінансування для започаткування бізнесу; адміністративна та регуляторна база, допомога та підтримка бізнесу [107].

Також Шуф вказує на важливість соціальних мереж у формі сімейних та дружніх зв'язків для формування та розвитку підприємництва. Шуф також з'ясував, що уявлення суспільства про підприємців, наприклад, що підприємці корумповані, безжальні, нечесні та егоїстичні, можуть мати негативний вплив на ставлення молодих людей до підприємництва. Однак підприємці, які сприймаються як успішні, чесні, сміливі, незалежні та інноваційні, будуть впливати на молодь, заохочуючи її до створення власної справи [107].

Враховуючи стратегічні цілі та завдання Національної економічної стратегії 2030 щодо розвитку економіки та людського капіталу, Національне агентство кваліфікацій визначає 30 навичок як критичні для працівників протягом наступного десятиліття [1].

Так, Агентство говорить про важливість працювати з сучасними технологіями, включаючи обробку даних, штучний інтелект, інтернет речей та інші аспекти цифрової сфери; здатність швидко адаптуватися до змін у робочому середовищі та вміння пристосовуватися до нових завдань і викликів; розвинуті комунікаційні навички, здатність працювати в команді та ефективно взаємодіяти з різними людьми; здатність генерувати нові ідеї, розвивати та впроваджувати інноваційні підходи до розв'язання завдань; готовність постійно навчатися та оновлювати свої знання та навички відповідно до змін в технологіях та ринкових вимогах [1].

Також, варто звернути увагу на дослідження «Майбутнє праці 2030: підготовка до змін в Україні», проведене Центром Career Hub, експертною платформою в рамках програми «Мріємо та діємо». Воно містить аналіз ключових тенденцій майбутнього,

виділення перспектив робочого середовища у 2030 році, актуальних навичок для успішної праці в майбутньому та необхідних змін у системі освіти для підготовки молоді до трудової діяльності [102, с. 6].

Всі сторони (молодь, бізнес та експерти) взаємодіють у визнанні того, що ключовою навичкою до 2030 року є здатність до постійного навчання. На другому рівні найбільш запитуваних навичок у 2030 році знаходяться креативне мислення та вміння працювати в команді [102, с.73].

Адамонієне Р. вказує, що один із найзначущих внутрішніх чинників, що має вагомий вплив на підприємництво, це сукупність особистих якостей, таких як ініціативність і працьовитість, відповідальність, самовпевненість, готовність до інновацій, здатність до співпраці і навички управління [94].

Отож, спираючись на зазначені думки, можемо сформулювати основні характеристики молодіжного підприємництва. Для зручності розуміння – представимо результати у вигляді таблиці (табл. 1.1).

Виходячи зі щойно сформульованих основних характеристик молодіжного підприємництва, можемо зробити висновок, що ця форма підприємництва є важливим інструментом для стимулювання інновацій, соціального розвитку та економічного зростання.

Молоді підприємці приносять енергію, творчість та новаторський підхід у сферу бізнесу, що сприяє зміцненню конкурентоспроможності і створює нові ринки та можливості.

Вони готові взяти на себе ризики та працювати над новими ідеями, що сприяє розвитку інноваційних продуктів та послуг. Молодь активно використовує сучасні технології та мережі для розвитку свого бізнесу, що робить їх більш конкурентоспроможними.

Крім того, молоді підприємці не лише заробляють гроші, але також беруть на себе соціальну відповідальність та приносять користь суспільству та навколишньому середовищу.

Таблиця 1.1 – Основні характеристики молодіжного підприємництва

Критерій	Характеристика критерію
Вік	Підприємницька діяльність осіб віком від 14 до 35 років
Інноваційність і творчість	Створення інноваційних продуктів або послуг, використання творчих підходів до розв'язання проблем
Енергія і мотивація	Велика енергія та мотивація для досягнення своїх цілей у сфері підприємництва
Гнучкість і адаптивність	Швидка адаптація до змін в бізнес-середовищі, вносення корективів в свої плани
Використання технологій	Активне користування сучасними технологіями для підтримки та розвитку свого підприємства
Спільнота	Активна участь молодих людей у мережах та спільнотах для обміну досвідом і ресурсами
Соціальна відповідальність	Не лише отримання прибутку, але й надання користі суспільству та навколишньому середовищу
Навчання та розвиток	Постійний розвиток задля підвищення своєї конкурентоспроможності у підприємницькій сфері
Здатність до ризиків та адаптивність	Реагування на зміни, використання можливостей, які можуть виникнути навіть у непередбачуваних обставинах

*авторська розробка на основі [1, 26, 28, 77, 90, 94, 100-102]

Їхня здатність до адаптації та змін та підвищення кваліфікації сприяє стійкості та зростанню їхніх підприємств.

Системна характеристика молодіжного підприємництва дає підстави для визначення його ролі у розвитку економіки держави.

1.2. Роль молодіжного підприємництва у розвитку економіки

Погіршення економічних показників багатьох країн світу, включаючи Україну, можна пов'язати із негативними наслідками повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Отже, Україні необхідні конкретні заходи для вирішення наявних та майбутніх економічних проблем.

Важливу роль у цьому може відіграти малий бізнес. Сектор малого підприємництва має великий потенціал для зростання середнього класу, підвищення

рівня життя населення, поліпшення якості товарів і послуг, а також підвищення конкурентоспроможності країни.

Малий бізнес створює робочі місця, зменшує безробіття, сприяє ефективним інвестиціям капіталу і сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджетів на всіх рівнях.

На сьогодні головною проблемою є безробіття серед молоді. Виїзд за кордон стає єдиною можливістю для молодих українців через фінансові труднощі. У період з 2019 по 2021 рік з усіх вибулих людей за кордон у середньому 48% припадало на молодь (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Кількість вибулих громадян України у віці 15-35 років за 2019-2021 рр., осіб

Рік	Загальна к-ть вибулих, осіб	К-ть вибулих у віці 15-35 років, осіб	Процентне відношення, %
2019	554520	277486	50,04%
2020	425964	208229	48,88%
2021	455664	211001	46,31%

*авторська розробка на основі [32]

Також, за даними Державної служби статистики, наразі безробіття серед молоді у середньому становить 37% (за 2019-2021 рр.) [2]. Ситуація погіршується з кожним роком, і на це впливає низка факторів, включаючи наслідки пандемії Covid-19, відсутність ефективного законодавчого механізму, відсутність пріоритету щодо працевлаштування молоді та недостатня вмотивованість молоді до праці через малий рівень заробітної плати та умов праці.. Очевидним стає акцентувати увагу на самозайнятості молоді і створити для цього всі необхідні умови, користуючись передовим світовим досвідом.

Молодіжне підприємництво є важливою частиною сектору малого бізнесу, і від його розвитку залежать темпи економічного зростання та розвитку країни у майбутньому [103].

Для виконання завдань кваліфікаційної роботи необхідним стає визначити яку роль може відіграти молодіжне підприємництво у розвитку економіки держави.

Для цього необхідно звернутися до робіт вітчизняних науковців, які досліджують вплив залучення молоді до розвитку економічних індикаторів України. Також, важливим є вітчизняний та зарубіжний досвід щодо роботи молодіжного підприємництва у секторах економіки держави. Для цього проаналізуємо роботи українських та зарубіжних науковців з напрямку нашого дослідження.

Ваніна Н., науковиця, що досліджує роль молодіжного підприємництва у розвитку та розбудові економіки у післявоєнний період зазначає, що молодіжне підприємництво може внести важливий вклад у зменшення рівня безробіття та створення нових робочих місць. Молоде покоління вже виростає у новому середовищі, де підприємництво розглядається як ключ до фінансового добробуту та навчання [7, 8].

Молодіжне підприємництво відрізняється великою гнучкістю і здатністю швидко адаптуватися до нових умов. Успішному підприємству необхідно постійно враховувати інтереси і переваги споживачів, оскільки їх попит постійно змінюється. Малі підприємства можуть оперативнo реагувати на ці зміни, виробляючи унікальні товари чи послуги, які відповідають специфічним потребам різних сегментів ринку [7, 8].

Дійсно, розвиток молодіжного підприємництва надасть змогу збільшити кількість робочих місць не тільки для молоді, але й для усіх інших категорій населення, що дасть змогу підвищити якість та кількість виготовлення товарів\надання послуг, що в свою чергу може призвести до покращення ВВП та ВНП держави.

Задесенець А. та Кудінова М. вказують, що молодіжне підприємництво повинно залучати все більше уваги зі сторони всіх рівнів уряду, оскільки воно сприяє формуванню середнього класу, стабілізації суспільства і розв'язанню різних соціально-економічних завдань. Розвиток молодіжного підприємництва також має значний вплив на економічний розвиток регіонів і областей. Однією з ключових соціальних функцій молодіжного підприємництва є можливість створення нових робочих місць, особливо в умовах зростаючої конкуренції на ринку праці [17, с.318].

Підприємницька активність серед молоді виражається через виконання різноманітних функцій, наприклад, економічна, соціальна, забезпечуючи молодим підприємцям можливості для зайнятості [55]. Розглянемо їх більш детально.

Полянова Л. та Любчук К., досліджуючи питання розвитку молодіжного підприємництва у сучасних умовах, описують його дві основні функції. Так, за їхніми дослідженнями [55]:

1. Економічна функція в молодіжному підприємстві виявляється у самому факті функціонування цієї діяльності в умовах обмеженої зайнятості та обмежених фінансових, майнових та інформаційних ресурсів регіону. Рівень розвитку молодіжного підприємництва тісно пов'язаний з творчо-пошуковим інноваційним типом господарювання.

2. Соціальна функція молодіжного підприємництва характеризується забезпеченням зайнятості молоді, створенням умов для реалізації потенційних можливостей молодих людей і вирішенням проблем молодіжного ринку праці.

Кавіта Чаухан та Аашу Аггарвал пишуть, що молоді підприємці, розпочинаючи своє власне підприємство, стають прикладом для інших молодих людей і, таким чином, демонструють підприємництво як засіб досягнення зайнятості і фінансового успіху для тих, хто має амбіції досягти великих результатів. Молодіжне підприємництво не тільки сприяє збільшенню національного доходу, але і виступає як посередник між інноваціями та можливостями ринку [95].

Сливка Я. у своїй роботі щодо ролі молоді у розвитку економіки зазначає, що економічні закони підкреслюють важливість ролі молоді в розвитку регіональної економіки, незалежно від індивідуальних особливостей. Молодь виступає активним учасником на ринку праці і товарів, і це є об'єктивною реальністю [80].

Задля розвитку економіки держави важливим постає питання залученості молоді як суб'єктів молодіжного підприємництва до громадської діяльності. Тому не залишимо дане питання без уваги. Так, Костєва Т. виокремлює наступні проблеми щодо залучення молоді у громадське життя: відсутність мотивації до активної участі в будівництві громадянського суспільства; брак взаємодії між органами влади та молоді, що призводить до недовіри та відчуття відчуженості молодого покоління від політичних процесів; низький рівень громадянської освіти [34].

Васильєв Андрій досліджуючи пріоритетні напрями реалізації державної молодіжної політики стверджує, розвитку молодіжного підприємництва сприяє створення відповідних моделей діяльності, орієнтованих на виробництво, інноваційні процеси та структуризацію економіки. Державна підтримка молодіжного підприємництва полягає у виборі найбільш перспективних груп молоді, таких як військовослужбовці, які завершують військову службу, випускники технічних, економічних та юридичних вищих навчальних закладів або їх факультетів, безробітні або фахівці з вищою технічною освітою, а також молоді підприємці, які працюють у неформальному секторі економіки [9].

Також, науковець поділяє думки інших та вважає, що серед основних напрямів державної підтримки молодіжного підприємництва у найближчі роки можна відзначити організаційно-управлінське забезпечення та навчання, фінансування та надання кредитів, спеціальні податкові пільги, замовлення від держави на продукцію, створення молодіжних «бізнес-інкубаторів» [9].

Дослідження ГО Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» в рамках проекту Future of Work визначило основні проблеми, що актуальні на ринку праці в Україні через повномасштабне вторгнення РФ на територію України. Серед

проблем вони зазначили потребу в адаптації військових та наданні їм психологічної допомоги [19].

Також дослідження показало, що надалі будуть запитані фахівці у багатьох галузях, від поліції до військово-промислового та оборонного комплексу. Особливо великим попитом будуть користуватися такі професії, як розмінувальники, оператори дронів, аеророзвідники і тд. Так, наприклад, підприємництва у сфері навчання військових управлінням дронів та проведення аеророзвідки може стати актуальним у повоєнному відновленні держави. Звісно, такий вид діяльності буде неможливий без державної підтримки [19].

Також, попит на кваліфікованих психологів наразі є надзвичайно високий і лише продовжить збільшуватися. Після війни психологи та психотерапевти, стануть необхідними для практично кожного українця, у тому числі і ветеранів Збройних Сил України. Бачимо ще один приклад актуального малого підприємництва – надання психологічних послуг населенню.

Савенко О. під час дослідження розвитку молодіжного підприємництва також торкається питання взаємодії підприємництва з державою. Він зазначає, що молоді підприємці в основному працюють у сферах, які підлягають державному регулюванню підприємницької політики, малого та середнього бізнесу, тому молодіжне підприємництво об'єднує в собі аспекти державного регулювання обох цих секторів [72].

І знову звертаємось до відсутності законодавчої бази молодіжного підприємництва, про що неодноразово зазначають науковці, які вивчають питання інтегрованості молодіжного підприємства у суспільство. Тут усі наголошують на необхідності створення такої законодавчої бази та вдосконалення ЗУ «Про підприємництво».

Також, Савенко О. підтверджує, що молодіжне підприємництво є частиною малого та середнього бізнесу в Україні [72].

Отже, саме перегляд та реформування законодавчої сфери у цих напрямках надасть розвитку економіці держави та зможе зменшити безробіття серед молоді України.

Дійсно, молодь та молодіжне підприємництво відіграє важливу роль у розвитку економіки будь-якої держави. Тому, можемо сформулювати чинники важливості молодіжного підприємництва у контексті розвитку економічних показників держави:

1. Створення робочих місць: молодіжні підприємства активно створюють нові робочі місця, сприяючи зменшенню рівня безробіття та забезпеченню молоді зайнятостю.

2. Інновації та технологічний прогрес: молоді підприємці часто вносять свіже та інноваційне мислення в економіку.

3. Підвищення конкурентоспроможності: підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, виробляючи продукцію та послуги відповідно до сучасних стандартів та вимог.

4. Створення інфраструктури підприємництва: розвиток молодіжного підприємництва сприяє створенню підприємницької інфраструктури, такої як інкубатори, акселератори та бізнес-центри, що підтримують розвиток інших бізнесів.

5. Залучення інвестицій: молоді підприємства можуть залучати інвестиції, що сприяє не лише їхньому власному розвитку, але й створює сприятливі умови для інших секторів економіки.

6. Регіональний розвиток: молоді підприємці можуть сприяти розвитку віддалених та менш розвинених регіонів, допомагаючи розширювати господарську діяльність у цих областях.

7. Соціальний вплив: молодіжне підприємництво сприяє формуванню середнього класу, підвищенню рівня життя та соціальної стабільності, що є важливим для розвитку суспільства.

Розвиток молодіжного підприємництва має великий потенціал для сприяння економічному зростанню та соціальному розвитку країни, але наразі молоді підприємництва стикаються з викликами на шляху їхнього розвитку.

1.3. Проблеми та виклики розвитку молодіжного підприємництва

Як було вже досліджено у попередніх підрозділах – розвиток молодіжного підприємництва є однією з найменш пізнаних областей у сфері молодіжної політики держави.

Протягом всіх років незалежності в Україні, через недостатню обґрунтованість та непослідовність інституціональних перетворень, сформувалися та продовжують існувати негативні умови для підприємництва, які за оцінкою експертів характеризуються складністю регуляторної та дозвільної системи, нестабільною податковою політикою, загрозливими проявами корупції, наявністю системних підприємницьких ризиків та відсутністю необхідних інституційних умов для легальної діяльності [79]

Мета кваліфікаційної роботи потребує визначити проблеми та виклики розвитку молодіжного підприємництва в Україні. Для формулювання проблем розвитку молодіжного підприємництва звернемося до вітчизняних науковців, що цікавляться порушеним питанням.

Так, Сірій Є. зазначає, що однією з особливостей розвитку малого бізнесу в Україні є нерівномірність кількості та рівня розвитку малих підприємств між різними регіонами країни. Малий бізнес в значній мірі залежить від платоспроможності мешканців регіону, стабільного розвитку промислового та сільськогосподарського секторів, фінансової стійкості регіону та інших факторів. Тому в провінційних або так званих «депресивних» регіонах швидкість росту молодих підприємств є дуже обмеженою [109].

Тимченко О. зазначає, що на регіональному рівні сфера молодіжного підприємництва в основному стикається з тими самими проблемами, що і загальний малий бізнес. Протягом останнього десятиліття ці проблеми практично не зазнали змін: складне оподаткування, надмірна урегульованість підприємницької діяльності, неефективна державна підтримка для розвитку підприємництва, труднощі у доступі до фінансових ресурсів та недостатнє фінансування регіональних програм, спрямованих на підтримку та розвиток малого бізнесу [85].

Як було зазначено у минулих підрозділах, молодіжне підприємництво може швидко адаптуватися до змін, що є гарним показником для розвитку економіки та суспільства держави.

Капліна А., досліджуючи молодіжне підприємництво у системі державної молодіжної політики зазначає, що зовнішні та внутрішні суспільно-економічні умови в нашій країні показують різноманітні об'єктивні та суб'єктивні фактори, які гальмують розвиток молодіжного підприємництва. Серед них вона виділяє: обмежений досвід роботи, недостатньо розвинена система фінансування бізнес-проектів, відсутність повноцінного законодавчого базису, високі податкові та кредитні ставки, низька якість послуг у сфері бізнес-освіти, відсутність стабільного механізму ефективної співпраці та взаємодії між суб'єктами управління та підприємствами [103].

Боровік Л., Петренко В. та Карнаушенко А. досліджуючи роль шкільної освіти у розвитку молодіжного підприємництва зазначають, що підприємницька освіта для учнів має бути включена у навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів і повинна бути обов'язковою складовою загальної системи підготовки підлітків до дорослого життя та їх поведінки в умовах ринкових відносин на рівні держави [57].

Німеччина активно просуває ідею шкільного підприємництва, роблячи його новим трендом. Щороку в країні проводять конкурси на найбільш інноваційні шкільні підприємства, які отримують підтримку від федеральних міністерств, місцевих влад і традиційних підприємств. Переможці отримують гранти для розвитку своїх ініціатив.

У міжнародному ярмарку шкільних підприємств у Берліні, який відбувся 26–27 лютого 2019 року, взяли участь понад 60 шкільних підприємств із шести країн. Багато стендів представляли продукцію, створену за допомогою 3D-принтерів, деревообробного обладнання та лазерного обладнання [87].

Шкільні підприємства в Німеччині також займаються виданням книжок, тюнінгом та ремонтом велосипедів, торгівлею та різноманітними послугами, включаючи консультації, допомогу у громаді, догляд за літніми людьми та кур'єрську доставку [87].

Соціологічне опитування «Становище молоді в Україні 2021», що було проведено у період з 5 по 17 листопада 2021 року говорить, що 10,4% молодих людей хотіли б відкрити власну справу та стати підприємцями [83].

Також опитування показує, що 52,7% опитаних вважають, що бізнесмен та підприємець – це професія, які дають змогу досягти успіху в житті. Проте, коли їх спитали на яких курсах, тренінгах, семінарах вони навчались протягом останніх трьох років лише 10,7% вказали, що проходили тренінги/семінари задля підвищення професійної підготовки [83].

Також, 27,3% респондентів вказали, що хотіли б отримувати більше інформації щодо підприємництва. 55,1% опитаної молоді вважає ненадійним джерелом інформації політичних\громадських діячів. Це головним чином пов'язано із недовірою молоді до влади та відсутності механізмів регулювання саме молодіжного підприємництва у державі. Через що суб'єкти молодіжного підприємництва почувають себе незахищеними у правовому полі та недовіряють державі [83].

Також, варто звернутися до розуміння того, які процеси проходить підприємець для свого становлення та розвитку. Так, Карнаушенко А. зазначає: для того, щоб стати підприємцем треба пройти низку етапів та зачепити багато різних факторів [29].

У вітчизняній літературі проаналізовано багато інформації щодо етапів становлення підприємця. Отож, звертаючись до досліджень Карнаушенко А., Касич А., Джури А. можемо сформулювати етапи становлення підприємця (рис. 1.2).

Підприємницький шлях розпочинається з етапу підготовки, коли набуваються важливі підприємницькі навички, визначається бізнес-ідея. Наступним кроком є стартап, на якому зосереджені остаточна оцінка проекту та зусилля, спрямовані на забезпечення доступу до необхідних ресурсів для запуску бізнесу. Після цього настає рання стадія розвитку, під час якої відбувається вихід на ринок та вирішення операційних проблем, що стосуються нових компаній. Ті підприємці, які продовжують свій розвиток, переходять на наступний етап – стадію зрілості.

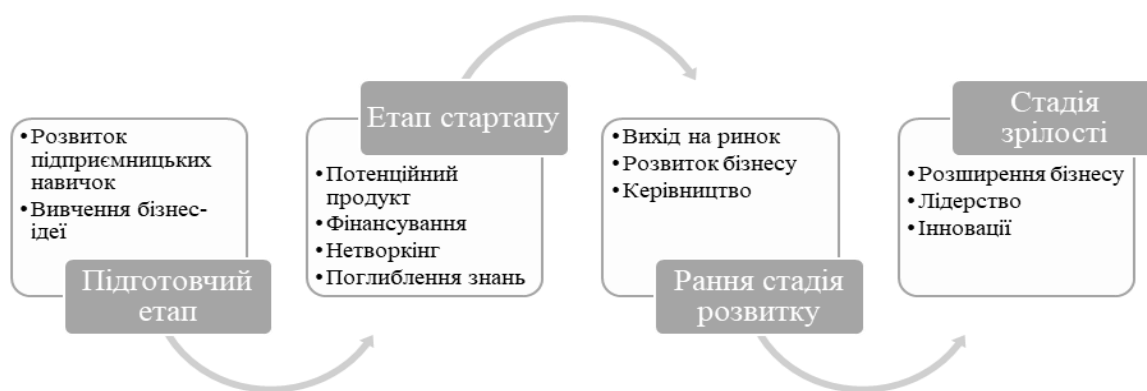

Рис. 1.2 Етапи становлення підприємця

*авторська розробка на основі [57, 106]

Бачення цих етапів дасть змогу зрозуміти, під час яких процесів виникають проблеми у молодих підприємців. Це надасть можливість розробити шляхи уникнення цих проблем при подальших дослідженнях.

Вивчивши думки науковців щодо порушеного питання, розглянувши деякі статистичні дані щодо становища молоді в Україні, спираючись на сформульованих вище рисах молодіжного підприємництва можемо визначити основні виклики розвитку молодіжного підприємництва в Україні.

Наразі в Україні нестабільна економічна ситуація, високі інфляція та коливання валютного курсу можуть ускладнювати фінансову стабільність молодих підприємців, що в свою чергу стає викликом для них. Високі податки та складні податкові

процедури створюють непривабливі умови для підприємництва, особливо для початківців, малого бізнесу.

Слід зазначити, що брак доступу до кредитів та інших фінансових ресурсів ускладнює початок та розвиток бізнесу молодих підприємців. Не зважаючи на процес діджиталізації державних процедур в Україні досі існує зависока бюрократія та складність процедур реєстрації та ліцензування, що може відлякувати молодих підприємців.

Погоджуючись з вищезазначеними науковцями можемо виокремити, що деякі молоді підприємці можуть стикатися з браком необхідних освітніх та практичних навичок для успішного ведення бізнесу. Відсутність якісного менторства та підтримки може ускладнювати розвиток молодіжного підприємництва.

Ще, що можна зазначити з перегляду наукових видань вищезазначених авторів: молоді підприємці можуть нести великий ризик у разі неуспіху свого бізнесу, що відлякує їх від старту. Важливим також слід відмітити, що у сучасному світі інновації стають все більш важливими для конкурентоспроможності, і молоді підприємці повинні бути готові до впровадження нових технологій та ідей.

Також, досліджуючи наукові здобутки вітчизняних вчених можемо сказати, що молоді підприємці можуть стикатися з відсутністю довіри з боку клієнтів або партнерів через їхній вік чи досвід.

Так, підсумовуючи вищевикладене, формулюємо основні виклики, з якими стикається молодіжне підприємництво в Україні у ході свого розвитку: економічна нестабільність, податкове навантаження, відсутність доступу до фінансування, бюрократичні перешкоди, брак освіти та навичок, менторства та підтримки, конкуренція, підвищена ризиковість, необхідність інновацій, відсутність довіри до держави в суспільстві.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ

2.1. Аналіз стану молодіжного підприємництва в Україні

Молоді люди все частіше розглядають підприємництво як спосіб покращити своє матеріальне становище та знайти роботу в умовах зростання безробіття серед молоді. Молодіжне підприємництво є важливою складовою економіки провідних країн, оскільки допомагає вирішувати цю глобальну проблему [103].

Уряд України також визнає важливість підприємництва для розвитку країни. У своїх виступах і доповідях уряд підкреслює необхідність модернізації України, побудови інноваційної економіки та створення підприємницького середовища [103, 54].

Досягнення мети кваліфікаційної роботи потребує глибокого дослідження стану молодіжного підприємництва в Україні. Для вирішення поставлених задач необхідно оцінити та охарактеризувати стан молоді в Україні, ринок праці для молодих людей, розглянути та проаналізувати діяльність молодих підприємств в Україні, наявність інфраструктури для розвитку та роботи суб'єктів молодіжного підприємництва та оцінити політику держави щодо молодіжного підприємництва.

Так, станом на 1 січня 2022 року в Україні проживало 9,97 млн осіб віком від 14 до 35 років [48]. Порівнюючи кількість молодих людей у минулих роках (рис. 2.1), бачимо, що відбувається тенденція до зниження кількості молоді в Україні. Бачимо, що з 2018 року населення громадян України у віці 14-35 років знизилось на 1,26 млн. осіб. Спираючись на дослідження, яке було проведено у минулому розділі, можемо припустити, що головним чином це пов'язано з відсутністю місць працевлаштування для молоді, невеликою заробітною платою, що в свою чергу призводить до вибування молодих людей у інші країни у пошуках перспектив для свого життя (див. табл. 1.2).

У підтвердження сформульованої вище тези щодо неможливості працевлаштування звернемося до Звіту про залучення, взаємодію та створення можливостей для молоді в Україні, що було проведено у 2021 році Міжнародною Організацією Міграції спільно з Посольством Великої Британії в Україні [20, с. 12].

Рис. 2.1 – Кількість населення України у віці 14-35 років у 2018-2022 роках, млн. ос.

*авторська розробка на основі [48].

Під час проведення загальнонаціонального опитування молоді для підготовки цього звіту було опитано 2432 респонденти. У ході аналізу результатів опитування було виявлено, що основними причинами того, чому учасники опитування не могли влаштуватися на роботу стали відсутність вакансій (61%) та низький рівень заробітної плати (52%). Також 48% опитаних відносяться позитивно до роботи за кордоном та розглядають такий варіант.

На протипагу інформації вище, попри повномасштабне вторгнення, аналітичний центр Cedos та дослідницька агенція Info Sapiens провівши дослідження щодо впливу війни на молодь в Україні зазначили, що серед молоді виявились такі тенденції [10]:

- зросла кількість людей, що не хочуть виїжджати з України (49% у 2021 році та 66% наприкінці 2022 року);
- бажання молодих людей, які виїхали через війну за кордон, повернутись в Україну (76% опитаних);
- зростання громадської активності (частка молоді, що займається волонтерством зросла з 20% у 2021 році до 42% на кінець 2022 року).

Після розуміння кількісного стану молоді в Україні дослідимо ринок праці для молоді. Молодь створює унікальну динаміку на ринку праці, відмінну від інших груп. З одного боку, у молодих людей є висока мобільність, вони відкриті до змін і готові активно шукати роботу. З іншого боку, їм часто не вистачає досвіду, щоб конкурувати на ринку праці [91].

Державна служба статистики України веде статистику щодо ринку праці в Україні та у своїх статистичних звітах поділяє молодь на 3 вікові категорії: 15-24 роки, 25-29 років та 30-35 років. Зазначимо, що під час дослідження ми визначили, що уся молодь може бути суб'єктами молодіжного підприємництва, а отже, для більшого розуміння стану справ щодо ринку праці молодих людей є доцільним розглянути запропоновані Держстатом вікові групи молодих людей.

Оцінюючи зайнятість молоді, бачимо, що кількість економічно активного населення впродовж років має тенденцію до зниження. Так, загальна кількість зайнятої молоді у 2018 році складала 5,6 млн. ос., а вже у 2021 році – 4,8 млн. ос. (рисю 2.2). Також, з рисунку 2.2 можемо сказати, що молоді люди віком 14-24 мають найменшу економічну активність (19,6% від усього зайнятого молодого населення за досліджувані роки). Це пов'язано з тим, що під час згаданого віку люди навчаються у

зкладах загальної середньої, перед вищої та вищої освіти та не мають достатньо часу на працевлаштування та роботу.

Також, молодь віком 15-18 років характеризується відсутністю освіти та досвіду роботи. Це робить її найбільш вразливою та неконкурентоспроможною на ринку праці. Вона не може претендувати на престижну роботу та часто змушена працювати в неофіційних секторах економіки. Молодь віком 19-24 років, як правило, поєднує навчання та роботу. Це означає, що вони часто зайняті неповний робочий день або мають тимчасові контракти [91].

Після закінчення навчання та отримання вищої освіти молоді люди починають працевлаштовуватися, тому бачимо збільшення кількості економічно активного населення у віці 25-29 років (35,2% від усього зайнятого молодого населення за досліджувані роки).

Найбільше працевлаштованої молоді можемо спостерігати у віці 30-35 років (45,3% від усього зайнятого молодого населення за досліджувані роки). Це можна пояснити тим, що молодь цієї категорії прагне знайти роботу, яка відповідає їхнім інтересам, талантам і цінностям. Вона також хоче, щоб ця робота пропонувала можливості для професійного розвитку, щоб вони могли рости та розвиватися протягом своєї кар'єри [91].

Необхідним постає питання розглянути рівень безробіття серед молодих людей в Україні. Так, станом на 2022 рік в Україні налічувалось 595,4 тис безробітних осіб віком 15-35 років (рис. 2.3). На відміну від економічно активного населення, тут спостерігаємо значні коливання кількості безробітних людей упродовж досліджуваних років. Так, з 2018 року по 2021 рік бачимо зменшення рівня безробіття серед усіх вікових категорій молодих людей. (696,9 тис.ос у 2018 р. та 583,7 тис.ос. у 2021 р.). Найбільша кількість безробітної молоді є у віці 15-24 роки (215,2 тис.ос. у 2021 р.), що підтверджує нашу вище сформульовану тезу щодо періоду здобуття освіти даної вікової категорії.

З рисунку видно, що 2020 рік був негативним для молоді у контексті працевлаштування. Тут спостерігається зріст рівня кількості безробітних людей.

Коли у 2019 році безробіття молодих людей становило 10,4% від всього економічно активного населення, то вже у 2020 цей показник виріс до 12,1%. Ці зміни були спричинені пандемією COVID-19, що призвела до змін на ринках праці України та світу. Багато бізнесів були вимушені закритися або зменшити об'єми виробництва, що і призвело до збільшення безробіття в Україні.

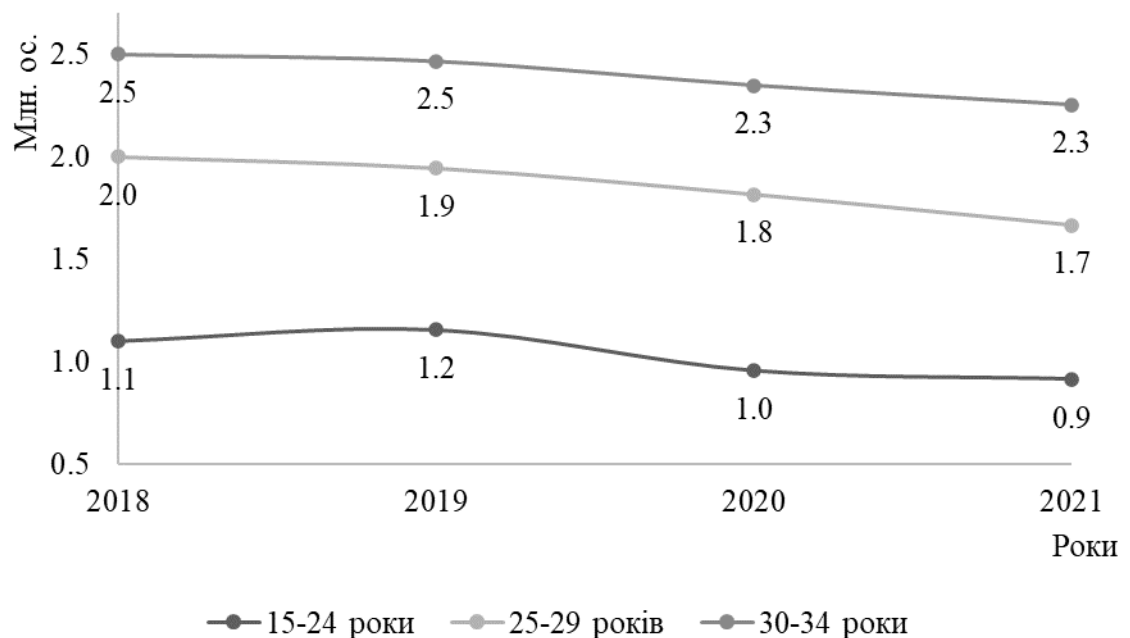

Рис. 2.2 Економічне активне населення України у віці 15-34 роки за віковими групами у період 2018-2021 рр., млн. ос.

*авторська розробка на основі [112].

У 2021 році, виходячи з Даних Держстату, можемо стверджувати, що бізнеси адаптувалися до роботи під час пандемії і знову спостерігається зниження кількості безробітної молоді у всіх вікових категоріях. Так, у 2020 році було зареєстровано 610,1 тис. безробітних осіб, то вже у 2021 році – 595,4 тис.ос.

Молодь є найбільш перспективною категорією серед безробітних, оскільки вона має низку переваг, які можуть допомогти їм знайти роботу та досягти успіху в кар'єрі. Ці переваги включають триваліший період майбутньої працездатності, кращі показники фізичного здоров'я та витривалості, досить високий загальноосвітній рівень, висока мобільність, нестандартне мислення, схильність до інновацій [93].

Тому розуміння рівня безробіття серед молоді надасть нам змогу далі оцінити рівень молодіжного підприємництва в Україні.

У ході нашого дослідження ми виявили, що молодіжне підприємництво більшою мірою представляється малим та середнім бізнесом.

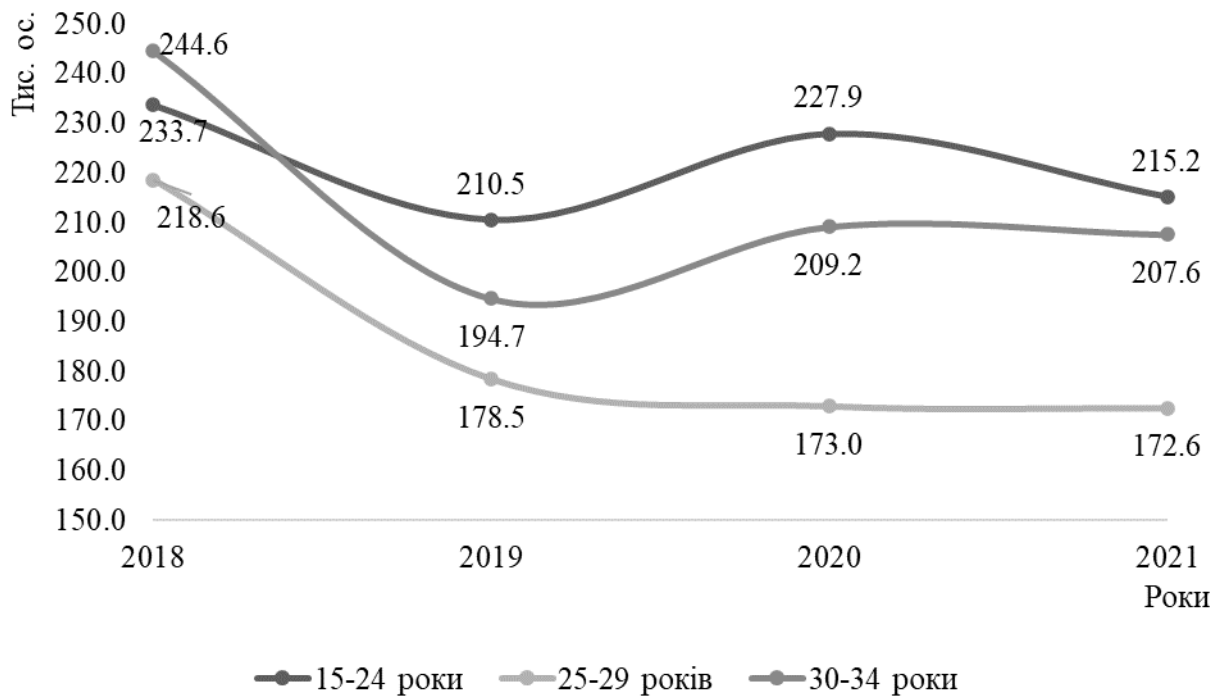

Рис. 2.3 Кількість безробітного населення України віком 15-35 років за віковими групами у період 2018-2021 рр., тис.ос.

*авторська розробка на основі [2]

Аналіз становища та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є складним завданням. Це особливо стосується молодіжного підприємництва та

самозайнятості, оскільки для їхнього кількісного аналізу немає достатньо даних, бо наразі відсутні або ще не розроблені відповідні показники щодо стану саме молодіжного підприємництва [77].

Тому, у зв'язку з відсутністю або недостатньою кількістю показників суб'єктів підприємництва молодіжного сектора, ми спробуємо підійти до аналізу цієї проблеми з боку загальної ситуації розвитку підприємництва в Україні. Також, спробуємо виявити перспективні види економічної діяльності, які корелюються з молодіжним підприємництвом виходячи з його теоретичної характеристики, що була сформульована вище. Так, Держстат України надає інформацію, що станом на 2022 рік в Україні налічувалось 1,47 млн. діючих фізичних осіб-підприємців 99% з яких належали до суб'єктів малого підприємництва (рис 2.4).

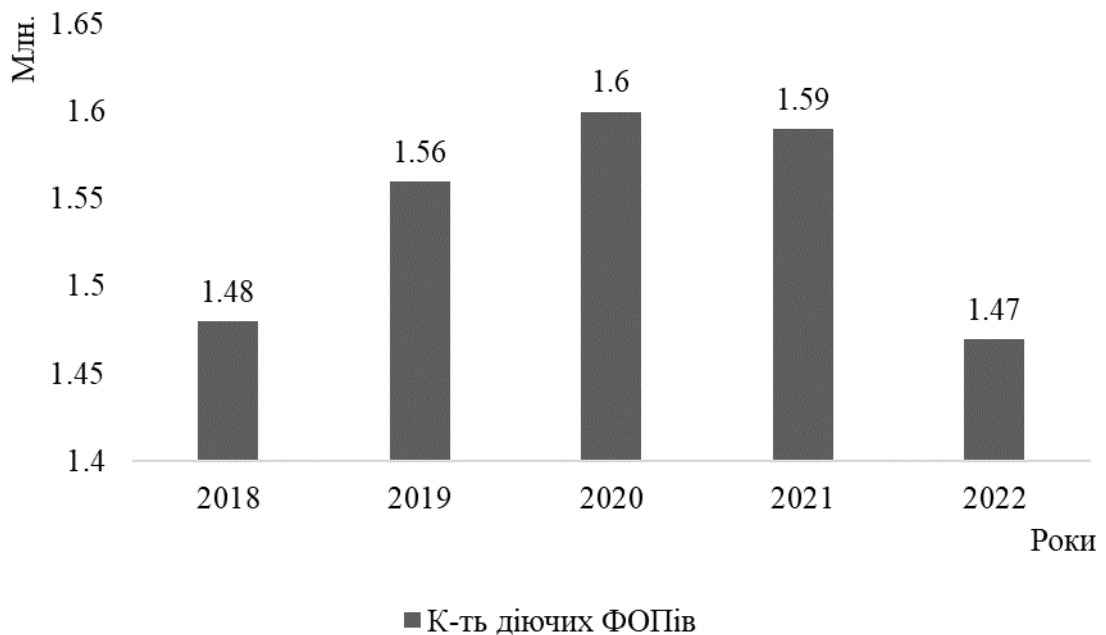

Рис. 2.4 Кількість діючих фізичних осіб-підприємців у період 2018-2022 рр., МЛН.

*авторська розробка на основі [33]

Звертаючись до минулих років, бачимо, що кількість ФОПів зростає до 2020 року (1,48 млн. у 2018 році та 1,6 млн. у 2020 році). Далі, у 2021 році, спостерігаємо незначний спад. На 2022 рік припадає різке зниження кількості фопів на 120 тис. у порівнянні з 2021 роком. Бачимо, що кількість ФОПів повернулася до значення 2018 року. Це пов'язано з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року. З того часу ми спостерігаємо зниження підприємницької активності, бо багато бізнесів або припинили своє існування або були вимушені релокуватися у інші країни.

Також звернемося до аналітичної компанії YouControl, яка у 2022 році провела дослідження роботи бізнесу через рік повномасштабного вторгнення.

Так, у період з 24 лютого 2022 по 13 грудня 2023 року було зареєстровано 178,5 тис. нових ФОПів [3].

Порівнюючи данні Держстату та дослідження компанії бачимо, що незважаючи на достатній ріст кількості ФОПів у 2022 році все одно відбувся спад активності у порівнянні з 2021 роком.

Станом на 2022 рік найбільше діючих ФОПів є у сфері оптової та роздрібної торгівлі та у сфері інформації та телекомунікації (40,4% та 19,3% від загальною кількості діючих ФОПів відповідно) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Кількість діючих ФОПів в Україні за видами економічної діяльності у період 2018-2022 роки, %

Види економічної діяльності	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48.8	46.9	45.5	42.9	40.4
Інформація та телекомунікації	10.8	12.2	13.6	16.9	19.3
Професійна, наукова та технічна діяльність	6.6	6.7	6.9	7.2	8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5	5.1	5	4.8	5.1

*авторська розробка на основі [33]

Звернувшись знову до дослідження YouControl розуміємо, що за воєнний час найбільше новостворених ФОПів було у сфері комп'ютерного програмування (12% від кількості створених ФОПів), роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах та вантажний автомобільний транспорт (6,2% та 5% відповідно).

Вищезазначені статистичні дані надають розуміння того, що сектор малого та середнього бізнесу в Україні має позитивні показники щодо свого розвитку, хоча і потребує якихось змін. Багато людей намагаються започаткувати власний бізнес через неможливість знайти місце працевлаштування та малий рівень заробітної плати (за даними Мінфіну середньомісячна заробітна плата в Україні станом на січень 2022 року складає 14847 грн. [74]). Та щоб малий бізнес розвивався, йому треба постійно навчатися, а, отже, суб'єктам підприємництва, в тому числі і молодіжного необхідно мати вільний доступ до освітніх послуг у сфері бізнесу.

Тож, доцільним стає питання розглянути, які освітні можливості доступні у нашій країні для розвитку підприємницьких навичок у майбутніх власників бізнесу (Додаток А).

Як бачимо з Додатку А, в Україні наявні освітні можливості щодо розвитку підприємницьких навичок. Так, не всі вони доступні широкому колу молодих людей, бо деякі програми встановлюють критерії відбору для участі, проте теоретичні навички можна отримати у Національній онлайн-школі для підприємців від Міністерства цифрової трансформації України.

Зазначимо, що усі організації, які представлені у таблиці, окрім Національної онлайн-школи, мають повністю іноземні інвестиції від таких організацій як USAID, UNICEF, British Council, Erasmus. Бачимо, що Україні необхідно розвивати мережу підприємницької освіти шляхом створення та модернізації вже існуючих освітніх центрів.

Успішне створення бізнесу неможливе без його матеріальної підтримки. Так, як рівень безробіття серед молодих людей досить високий, вони мають обмежені

фінансові можливості та великі амбіції щодо створення власного бізнесу. Тому, майбутні молоді підприємці будуть розглядати варіанти залучення фінансування.

Отож, для характеристики стану молодіжного підприємництва в Україні розглянемо гранові програми, якими можуть скористатися молоді люди для започаткування власного підприємства (Додаток Б).

Дослідивши грантові програми, які наявні в Україні на сьогодні робимо висновок: міжнародні організації та надають значну підтримку розвитку підприємництва в Україні. Це включає гранти на відновлення та розвиток бізнесу, що постраждав від повномасштабного вторгнення, а також гранти на започаткування нового бізнесу. З Додатку Б бачимо, що підтримка спрямована на різні види бізнесу, включаючи мікропідприємства, малі підприємства, і середні підприємства.

Гранти можуть бути використані на різні цілі: відновлення та створення робочих місць, закупівлю обладнання та сировини, а також консультаційні послуги.

Україна має значний потенціал для відновлення та розвитку підприємництва після закінчення війни. Отож, підтверджуємо нашу сформульовану вище тезу: гранти можуть допомогти молодим підприємцям розпочати власний бізнес і створити робочі місця.

Пошук можливостей для молодіжного підприємництва в інтернеті часто виявляється завданням, вкрай складним через численні виклики та обмеження. Однією з ключових проблем є відсутність належної інформації на веб-ресурсах державних органів. Багато органів влади недостатньо актуалізують свої веб-сайти або не забезпечують достатньої кількості інформації щодо можливостей для молодих підприємців.

Ще однією складністю є відсутність структурованої інформації. Молоді підприємці шукають чіткої та зрозумілої інформації про фінансову підтримку, навчання, та інші можливості для розвитку свого бізнесу. Більшість інтернет-ресурсів не надають належної структури, що ускладнює пошук та вимагає великої кількості

часу для виявлення потрібної інформації. Цей недолік стає перешкодою для молодих підприємців у виявленні можливостей для розвитку свого бізнесу та особистого росту.

Підтримка молодіжного підприємництва є важливою частиною загальної підтримки підприємництва в Україні. Знову спостерігаємо схожу ситуацію, як і з можливістю підприємницької освіти. Багато грантів надаються міжнародними організаціями і фінансуються міжнародними урядами. Також ми бачимо, що Україна має потенціал до розвитку грантової політики у сфері підприємництва, хоча все ще не займає лідируючі позиції серед грантодавців. Отож, це питання потребує додаткового аналізу.

З одного боку, молодіжне підприємництво в Україні має ряд переваг. Молодь має високу мотивацію до успіху, схильність до інновацій та готовність до ризику. Крім того, молоді люди часто мають доступ до сучасних технологій і знань, що дає їм переваги на ринку.

З іншого боку, молодіжне підприємництво в Україні також має ряд проблем. Молодь часто має недостатній досвід і кваліфікацію, що може ускладнювати ведення бізнесу. Крім того, молоді підприємці можуть відчувати труднощі з доступом до фінансування і інших ресурсів.

Під час повномасштабного вторгнення в Україні стан підприємництва та зокрема молодіжного підприємництва дещо погіршився. Багато підприємців були змушені перервати свою діяльність або релокуватися за кордон. Однак, після закінчення військових дій, молодіжне підприємництво має потенціал до розвитку.

2.2. Аналіз ефективності взаємодії держави та молодіжного підприємництва

У різних законодавчих актах прописано підтримку та сприяння молоді в розвитку підприємницьких ініціатив, а також створення молодіжних бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів для підготовки молоді до підприємницької діяльності. Документи також передбачають надання інформаційних та консультативних послуг.

Виходячи з аналізу стану молодіжного підприємництва та розуміння його теоретичної основи зазначимо: державна підтримка молодіжного підприємництва на законодавчому рівні є досить обмеженою. Бачимо, що законодавчі акти, які регулюють цю сферу, не приділяють спеціальної уваги молодіжному підприємству, а лише стосуються загальних аспектів підприємництва, розвитку малого бізнесу та молоді.

Проте, можна відзначити існування системи стимулювання підприємницької активності молоді з метою вирішення проблеми безробіття серед молоді. Ця система включає надання державної допомоги для створення власного бізнесу, розробки молодіжних коворкінгів, бізнес-інкубаторів, а також проведення державних грантових конкурсів з урахуванням актуальних проблем сучасності [76].

Але, відмітимо: кількість таких заходів та їх ефективність залишаються недостатніми. Отож, для досягнення мети роботи необхідно детальніше розглянути взаємодію державних інститутів та молодіжного підприємництва, оцінити ефективність цієї взаємодії.

Важливо, що слід знати механізми та принципи роботи державних інституцій для початку будь-якого діалогу з ними, а, отже оцінка державних програм у сфері молоді є ключовим етапом в аналізі ефективності взаємодії держави та молодих підприємців. Саме державні нормативні акти щодо молодіжної політики можуть мати у собі основні положення щодо порушеного питання.

Так, проаналізуємо Державні цільові Програми «Молодь України 2016-2020» [62] та «Молодь України 2021-2025» [63] у контексті роботи з молодіжним підприємством та створення позитивних умов для розвитку самозайнятості молоді.

Обидві програми націлені на розв'язання проблем та досягнення результатів, спрямованих на збільшення кількості молодих людей, що беруть участь у неформальній освіті та розуміють важливість навчання протягом всього життя: підвищення рівня компетентностей, включаючи знання, навички, уміння та ставлення,

зокрема в галузях фінансової та цифрової грамотності, а також правової обізнаності, необхідних для активної участі та інтеграції молоді в суспільне життя [62, 63].

Програма «Молодь України 2016-2020» містить абзац про сприяння підтримки молодіжного підприємництва [62], а у програмі «Молодь України 2021-2025» відсутні конкретні заходи, спрямовані на підтримку розвитку молодіжного підприємництва [13]. Проте, програма покликана створити умови для самореалізації та розкриття потенціалу молоді в Україні, сприяти їх участі та інтеграції в суспільне життя, хоча як саме держава це збирається робити не зазначено.

Можна зробити висновок, що Програма у 2016-2020 роках дала певні результати щодо розвитку підприємництва, але, маючи розуміння сучасного стану молодіжного підприємництва і самозайнятості молоді бачимо, що до сталого розвитку молодіжного підприємництва державі ще потрібно докласти багато зусиль. Залишається відкритим питання чому у новій програмі не передбачено розвитку самозайнятості молоді.

З лютого 2023 року на виконання ЗУ «Про основні засади молодіжної політики» [66] було створено Український молодіжний фонд (УМФ), який покликаний підтримувати та розвивати молодіжні проекти [66, 84]. Бюджетні гранти будуть надаватися за рахунок фінансування з проектів міжнародної технічної допомоги та інших доступних фінансових джерел, які не суперечать чинному законодавству [84].

На противагу Програмі «Молодь України 2021-2025», де не надається увага підтримці молодіжного підприємництва, УМФ планує надавати грантову допомогу для підвищення рівня економічної незалежності осіб віком до 35 років, тобто молоді. Споживачами цих грантів можуть бути [84]:

- фізичні особи-підприємці (ФОПи), які спеціалізуються на молодіжних ініціативах та мають у своєму штаті принаймні 30% працівників віком до 35 років;
- юридичні особи, незалежно від їхньої організаційно-правової форми, власності та підпорядкування, що здійснюють діяльність у сфері молодіжних ініціатив. Вони повинні бути зареєстровані згідно із чинним законодавством та мати

принаймні 30% своїх працівників віком до 35 років, за винятком громадських об'єднань та освітніх установ.

Таким чином, УМФ буде сприяти створенню умов для розвитку самозайнятості молоді шляхом надання фінансової підтримки суб'єктам молодіжного підприємництва.

Важливо відзначити, що Програма «Молодь України» є важливим кроком у розвитку молодіжної політики в Україні і сприяє створенню сприятливих умов для розвитку молоді. Проте, слід зауважити, що в програмі відсутні конкретні заходи, спрямовані саме на підтримку розвитку молодіжного підприємництва. В цілому, програма презентує важливий крок в розвитку молодіжної політики в Україні та сприяє створенню сприятливих умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді.

З метою втілення державної політики щодо підтримки та розвитку самозайнятості в Україні було введено можливість займатися відповідною діяльністю за спрощеною системою оподаткування, що передбачає сплату єдиного податку. Ця спрощена система оподаткування в суттєвій мірі спростила процедури нарахування та сплати податків, скоротивши їх кількість та зменшивши ймовірність застосування штрафів, пов'язаних із складністю сучасної податкової системи у частині податкового адміністрування [76, с. 118].

Варто також сказати, що Україна активно впроваджує різноманітні економічні заходи задля стимулювання самозайнятості молоді [76]:

1. Надання фінансової підтримки, яка включає надання кредитів під вигідні процентні ставки та спеціальні умови погашення.
2. Здійснення навчання з основ підприємництва та підвищення кваліфікації для всіх охочих, зокрема для молоді, безробітних та економічно неактивних груп населення.
3. Надання юридичних консультацій з питань відкриття власного бізнесу та розробки бізнес-планів.

4. Забезпечення технічною допомогою, включаючи проєктні послуги.
5. Безкоштовний доступ до інформаційних ресурсів.
6. Допомога в інноваційній діяльності.

З тексту вище проаналізованих програм можна зрозуміти, що у рамках ініціативи щодо підтримки молодих людей та сприяння їх самозайнятості розглядаються такі заходи:

1. Створення спеціалізованих молодіжних центрів, які надають молодим підприємцям консультаційну та методичну підтримку.
2. Проведення конкурсів для оцінки молодіжних бізнес-ідей та проєктів.
3. Запровадження та підтримка молодіжних бізнес-інкубаторів.

З метою залучення громадян до підприємницької діяльності Державна служба зайнятості України у рамках статті 27 Закону України «Про зайнятість населення» реалізувала програму одноразової фінансової допомоги [61]. Згідно з частиною 7 статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», грошова допомога, яка надається безробітним, може бути виплачена одноразово з метою допомогти їм створити власне підприємництво, які мають статус зареєстрованих безробітних та не можуть знайти роботу через відсутність відповідних можливостей на ринку праці [60].

На жаль, зазначені статті були вилучені з Законів України у зв'язку з втратою чинності 23.12.2022 року Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства № 624 від 06.04.2020 року «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності» [64]. Станом на листопад 2023 року новий нормативний акт не прийнято.

Головним нормативно-правовим актом, який визначає правила для здійснення державної підтримки підприємницької діяльності в Україні, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Цей закон встановлює різні способи підтримки, включаючи податкові, фінансові,

інфраструктурні, інформаційні, дозвільні та інші інструменти для сприяння розвитку малого та середнього бізнесу [69].

Крім того, Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» визначає необхідність створення умов для молодих людей, щоб вони могли займатися підприємницькою діяльністю. Держава повинна підтримувати ініціативи молоді, наприклад, шляхом забезпечення їх довгостроковим кредитуванням, наданням виробничих приміщень та страхуванням від комерційного ризику. Також передбачено створення молодіжних бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів для підтримки молодих підприємців [70].

Незважаючи на ряд законодавчих ініціатив і ухвалення законів та нормативних актів, спрямованих на розвиток зайнятості молоді, впровадження державної молодіжної політики залишається недостатньо результативним.

Це викликано, по-перше, обмеженими фінансовими ресурсами, які виділяються з боку держави на виконання законів та цільових програм. По-друге, існує проблема недостатнього виконання цих самих програм відповідними установами та службами.

Ще однією проблемою обмеженості взаємодії держави та молодіжного підприємництва може слугувати відсутність конкретних механізмів взаємодії, юридична невизначеність «молодіжного підприємництва» [41].

Робоча група ООН у справах молоді у своєму аналітичному звіті «Становище молоді в Україні» у 2019 році зазначила про необхідність підтримки росту підприємницької активності серед молоді шляхом вдосконалення відповідної законодавчої бази, а також надання переваги послугам для молодих підприємців і розвитку їх підприємницьких навичок [82]. .

Маємо зазначити, що Україна має значний потенціал за кількістю пропонованих молоддю стартапів. Так, станом на кінець жовтня 2023 року налічувалось 2208 стартапів, що на 80% більше ніж у 2020 році [113]. Так, можемо навести приклади деяких стартапів Харківської молоді. Серед них [110]:

- ClinCaseQuest – віртуальна платформа для навчання лікарів. Платформа дозволяє створювати та проходити віртуальні клінічні кейси, а також обмінюватися досвідом з іншими лікарями;
- Stealth Startup – компанія, що розробляє технології для захисту від кібератак. Компанія розробила платформу, яка дозволяє автоматизувати виявлення та реагування на кібератаки;
- Etereum.UA – компанія, що займається розробкою та підтримкою блокчейн-проектів. Компанія є одним із провідних розробників Ethereum в Україні;
- EdTech Platform – платформа для онлайн-навчання. Платформа дозволяє створювати та надавати онлайн-курси, а також об'єднувати студентів та викладачів;
- Smart City – компанія, що розробляє рішення для розумних міст. Компанія розробила платформу, яка дозволяє містам збирати та аналізувати дані для прийняття рішень.

І це мала частина молодих підприємств, які функціонують в інноваційній сфері на Харківському ринку. Але, зауважимо, що важлива частина таких стартапів, зокрема у галузі інформаційних технологій, часто здійснює свою діяльність для іноземних клієнтів, особливо з США, і часто це відбувається за допомогою грантового фінансування.

Також, звернувшись до табл. 2.2 та Додатку А, зазначимо: важливим інструментом для розвитку не лише молодіжної діяльності, але й підтримки молодіжного підприємництва та працевлаштування молоді є програми Європейського Союзу, такі як «Еразмус» та «EU4 Youth». Ці програми надають можливість отримати додаткове фінансування від ЄС та сприяють реалізації більшої кількості проєктів.

Стратегія молоді Європейського Союзу на 2019–2027 роки, прийнята 26 листопада 2018 року, отримала назву «Залучення, встановлення зв'язків та надання можливостей молоді». Концептуальну основу європейської молодіжної політики

визначає саме поєднання трьох ключових дієслів «залучати, встановлювати зв'язок, надавати можливості» [96].

Крім зазначених стратегічних напрямів управлінської діяльності у молодіжній сфері, було розроблено й представлено в третьому додатку до тексту молодіжної стратегії одинадцять Європейських цілей молоді (рис. 2.5).

Ці цілі вважаються відображенням поглядів європейської молоді і визначаються як результат колективної участі представників самої молоді.

Також, варто згадати ініціативу «Гарантія для молоді» Єврокомісії. Це програма, спрямована на забезпечення молоді в Європейському союзі можливостей для отримання високоякісної освіти, навчання або працевлаштування після завершення навчання.

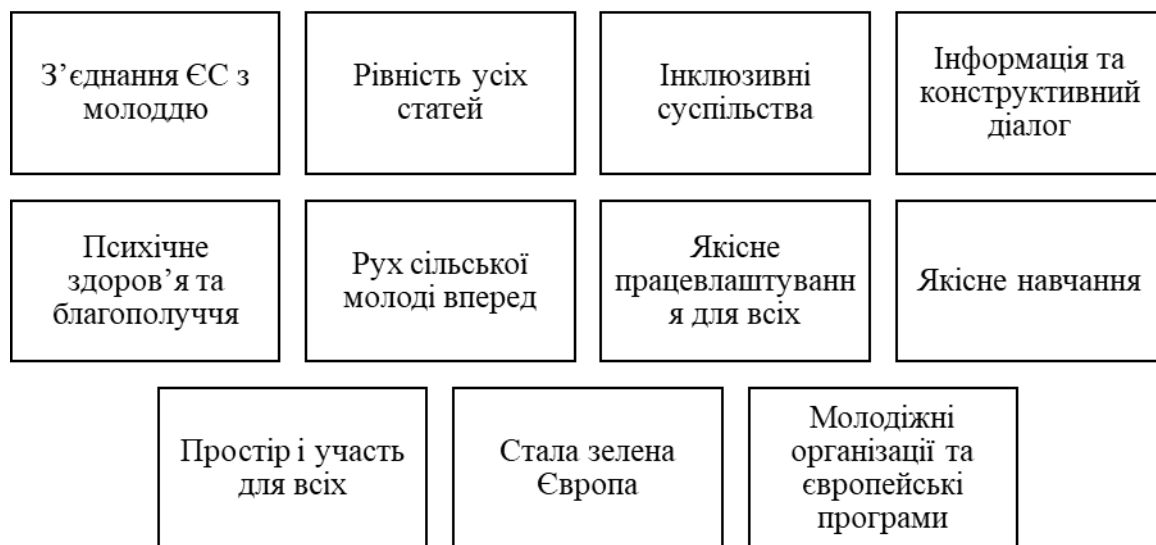

Рис. 2.5 – Цілі Європейської молоді

*авторська розробка на основі [96, 111]

Офіційно запущена у 2013 році, ця ініціатива має на меті допомогти молоді переходити в світ праці, надаючи їм конкретні можливості та підтримку [111].

Основний засіб реалізації ініціативи – це забезпечення кожній молодій людині від 15 до 29 років можливості отримати робоче місце, продовжити навчання або взяти участь у стажуванні чи проекті впродовж чотирьох місяців після завершення навчання чи втрати роботи. Цілі ініціативи включають зменшення безробіття серед молоді, стимулювання навчання та розвиток навичок, а також покращення інтеграції молоді в суспільство та ринок праці [111].

У контексті оцінки вищезазначених програм можемо сказати, що молодіжне підприємництво виступає «локомотивом» економіки.

Досліджуючи порушене питання – розуміємо: взаємодія органів влади з молодими підприємцями повинна також проявлятися у залученості молоді до прийняття управлінських рішень.

З боку підприємств взаємодія з органами влади сприяє їх розвитку, зайнятості місцевого населення, досягнення стратегічних цілей та завдань, і збільшення надходжень до бюджету. Так і навпаки, дії з боку влади, у діалозі з суб'єктами молодіжного підприємництва, намагаються зменшити адміністративні бар'єри, збільшити рівень фінансування програм підтримки підприємництва і створити об'єднання підприємців [28]. Для ефективної взаємодії необхідним постає питання залученості молоді до процесу прийняття управлінських рішень у сфері розвитку молодіжного підприємництва.

Так, можна дати характеристику залученості молоді міста Харків до прийняття управлінських рішень у сфері молодіжної політики. Для цього доцільно розглянути міську Програму «Молодь Харкова» на 2018-2021 роки. Даною Програмою було визначено основні напрями роботи з молодими людьми. На жаль, серед них ми не бачимо напрямів щодо розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді [47].

Також, Департаментом сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради було розроблено Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 2017-2020 рр. [21-25]. Так, найпріоритетнішим завданням роботи

з молоддю у м. Харків є запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі, формування правової культури, здорового способу життя молоді та розвиток молодіжного туризму. Протягом 2016-2020 рр. за цим напрямком було проведено 1092 заходи та залучено 120,2 тис. особи віком від 14 до 34 років (табл. 2.2).

Також варто сказати про ще один напрям роботи – сприяння вирішенню проблем в сфері трудової зайнятості молоді, підтримка підприємництва у молодіжному середовищі. За досліджуваний період за даним напрямком було проведено 105 заходів та залучено 32 тис. особи віком від 14 до 34 років.

Таблиця 2.2 – Основні напрями щодо реалізації молодіжної політики у м. Харків за 2016-2020 рр.

Заходи	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	К-ть заходів, од.	Залучені, тис. ос.	К-ть заходів, од.	Залучені, тис. ос.	К-ть заходів, од.	Залучені, тис. ос.	К-ть заходів, од.	Залучені, тис. ос.	К-ть заходів, од.	Залучені, тис. ос.
Сприяння вирішенню проблем в сфері трудової зайнятості молоді, підтримка підприємництва у молодіжному середовищі	49	13,4	24	6,3	22	5,3	4	11,7	6	7,2
Запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі, формування правової культури, здорового способу життя молоді та розвиток молодіжного туризму	709	45,4	192	31,3	173	31,5	5	11,3	13	0,67
Розвиток громадянської активності молоді, забезпечення постійної співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з молодіжними та дитячими громадськими організаціями	187	28,9	93	57,0	59	45,4	147	31,4	237	13,2
Розвиток духовності, моралі та національно-патріотичне виховання молоді	110	6,6	37	5,7	85	22,8	4	3,6	15	33,0
Сприяння організації змістовного дозвілля, підтримка творчої та обдарованої молоді	343	193	301	327	138	166	90	66,7	127	156,6

*авторська розробка на основі [21-25]

Отже, бачимо: напрям щодо підтримки підприємництва не був пріоритетним у Програмі на відміну від інших напрямів. У програмі «Сім'я та молодь» на 2017-2020

роки також відсутні напрями щодо залученості молоді до прийняття управлінських рішень у сфері молодіжної політики.

Із проведеного аналізу доцільно зробити наступні висновки: важливо розвивати культуру підприємництва в Україні. Це можна зробити шляхом проведення освітніх заходів, популяризації успішних історій молодих підприємців та створення позитивного іміджу підприємництва в суспільстві.

Необхідно також враховувати особливості молодіжного підприємництва. Молоді підприємці часто мають обмежені ресурси та досвід, тому вони потребують більшої підтримки з боку держави та громадськості.

У котре підтверджуємо, що розвиток молодіжного підприємництва є важливим завданням для України. Молоді підприємці є носіями новітніх ідей та технологій, вони мають потенціал для створення нових робочих місць та стимулювання економічного зростання.

Отже, необхідно розробляти державні молодіжні політики не тільки у документах, а і впроваджувати їх у життя. Молодіжне підприємництво потребує удосконалення механізмів зв'язку з державою для їхнього майбутнього розвитку та післявоєнного відновлення економіки.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ

3.1. Шляхи розвитку молодіжного підприємництва в Україні

У різних нормативно-правових актах, що регулюють діяльність підприємництва та молоді так чи інакше просліджується лінія розвитку та підтримки ініціативи самозайнятості молоді, сприяння створенню молодіжних бізнес-спільнот, інкубаторів, надання менторської підтримки, підприємницька освіта, створення консультаційних центрів і т.д.

Виходячи з цього держава намагається забезпечити сприятливі умови для організації молодіжного бізнесу, навчання та популяризації підприємництва серед молодого населення країни, розвитку соціально-відповідального підприємства. Але, як було досліджено – багато з напрямів реалізації молодіжної політики мають лише декларативний характер.

На нашу думку Україна лише починає ставати на шлях до створення сприятливих умов для успішного функціонування малого підприємництва, зокрема, його чималої частини – молодіжного підприємництва. З аналізу взаємодії державних інституцій з молодіжним підприємництвом бачимо, що порушене питання не є на порядку денному держави.

Діяльність молодих підприємців призводить до створення матеріальних благ і виступає як реальна, соціально-активна сила в суспільстві. Важливо відзначити, що такий успіх в основному визначається ефективною працею самого підприємця, а не лише завдяки вигідному положенню на ринку чи доступу до ресурсів країни. Молоді підприємці також мають зацікавленість в збільшенні споживчого попиту, підвищенні доходів населення, розширенні обсягів виробництва товарів і послуг, а також у створенні нових робочих місць [39, с. 54].

Ускладнення розвитку та продуктивної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу обумовлені численними проблемами, які переважно залежать від соціально-економічної та політичної нестабільності в Україні [108].

Дослідження показує, що наразі є актуальним питання удосконалення механізмів взаємодії державних інституцій з молодіжним підприємництвом, задля взаємного розвитку та післявоєнної відбудови держави.

Підтримка та розвиток молодіжного підприємництва, як і з боку державних органів управління, так і з участю міжнародних та громадських організацій, є важливим чинником для підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових малих підприємств і додаткових робочих місць [57]. Особливо актуально це в контексті України, де 52,7% молоді вважають, що професії «Бізнесмен» та «Підприємець» надають можливість досягнути успіху в житті.

Відмітимо, що взаємодія держави з молодіжним підприємництвом важлива на кожному етапі їх становлення (див. рис. 1.2). А як було визначено, що молода людина стикається із проблемами на кожному з етапів становлення підприємця, доцільним буде більш детально роздивитись сформульовані проблеми та надати певні шляхи вирішення, тобто – шляхи удосконалення взаємодії молодіжного підприємництва з державою.

Провівши більш детальний аналіз даного сегменту підприємництва можна конкретизувати, розширити та більш детально охарактеризувати проблеми, які виникають у молодих підприємців під час їх становлення.

Отож, зобразимо схематично проблеми розвитку молодіжного підприємництва, поділивши їх на такі групи: правові, фінансові, функціональні та освітні (рис. 3.1).

Розглядаючи молодіжне підприємництво як соціальне явище, слід зазначити, що його формування та розвиток визначається різними аспектами, серед яких варто виділити інституційний аспект, що базується на різноманітних формах, основною з яких є регулювання з боку держави [81].

Завдяки державному регулюванню визначаються організаційно-правові аспекти підприємництва, процеси заснування, реорганізації та ліквідації підприємницьких організацій, ліцензування діяльності, вирішення конфліктів тощо.

Рис. 3.1 – Проблеми розвитку молодіжного підприємництва за групами

*авторська розробка на основі [28, 12, 79, 81].

Вітчизняні науковці, що займаються проблемою правової неврегульованості роботи молодіжного підприємництва в Україні називають ряд засобів для вирішення цього питання. Так, Сірий Євген зазначає: одним з ключових напрямків сприяння розвитку малого підприємництва є підвищення спроможності місцевих органів влади у веденні обґрунтованої регуляторної політики в цій галузі. Велика увага повинна бути приділена впровадженню контрольних заходів, які сприятимуть розвитку малих та дрібних підприємств і самозайнятості, зокрема у молодіжному секторі [78].

Смиричинський В. Вказує на те, що одним із аспектів удосконалення системи державного регулювання підприємництва є створення кадрового потенціалу для

підтримки цієї сфери. Незважаючи на короткий період становлення молодіжного підприємництва в Україні, спостерігається позитивна динаміка в цьому напрямі, що сприяє наближенню України до стандартів розвинених країн світу [81].

У роботах науковців Петренко В., Карнаушенко А., Ковальова А., Балацька А., Стрілець В., які займаються питанням фінансування молодіжного підприємництва можна виокремити основні джерела надання коштів суб'єктам молодіжного підприємництва (рис. 3.2).

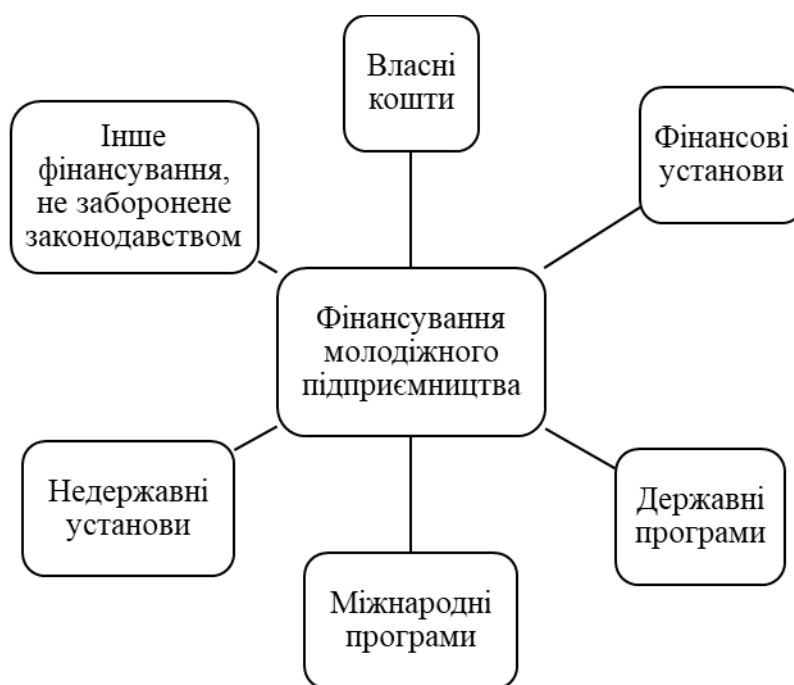

Рис. 3.2 Джерела фінансування молодіжного підприємництва

*авторська розробка на основі [75]

Під час аналізу популярності різних джерел фінансування для молодіжного підприємництва виявлено, що, в більшості випадків, молоді підприємці користуються власними коштами, включаючи також кошти сім'ї та друзів.

На другому місці за популярністю знаходиться банківське кредитування, а третє місце займає державна допомога [106].

Також, вже було визначено, що державного грантового фінансування в Україні для розвитку молодіжного підприємництва недостатньо. Тоді молодий підприємець звертається до кредитування.

На жаль, в умовах складної економічної ситуації в Україні українські банки менш активно надають кредити молодим підприємцям. Для отримання кредиту позичальник повинен мати бездоганну кредитну історію, представити повну фінансову звітність, а його бізнес повинен успішно функціонувати тривалий час [106].

У підтримку вищезазначеної тези науковці Ситник Н. та Бринь О. говорять, що у зв'язку з економічною та політичною нестабільністю в Україні дві важливі джерела фінансових ресурсів для стартапів залишаються невикористаними: банківські кредити та державна підтримка [75].

Також Ситник Н., Бринь О. стверджують: основними фінансовими партнерами в Україні є бізнес-інкубатори, бізнес акселератори, бізнес-ангели, венчурні фонди та компанії з краудфандингу [75].

Дійсно, держава приділяє замало уваги матеріальному заохоченню молодих підприємців створюючи складні умови отримання фінансування та його обмеженість. Не варто забувати про присутність неналежного виконання державних фінансових програм відповідними установами та організаціями, що у деякій мірі унеможлиблює повноцінного забезпечення фінансовими ресурсами.

Малі підприємства мають значний вплив на економічні та соціальні трансформації в державі. Однак їхня діяльність характеризується нестабільністю. Малі підприємства є більш чутливими до негативних змін, що відбуваються в економічному і політичному середовищі країни, порівняно з великими підприємствами. З цього випливає, що на багато малих підприємств, а тим більш молодіжних підприємств вбивче впливає конкуренція, просто витискаючи їх із ринку.

Також, проблемою є обмеженість знань та обміну досвіду між підприємцями. Задля цього, Міністерство цифрової трансформації України приєдналося до річного

дослідження European Business Association, щоб визначити Індекс настроїв малого та середнього бізнесу [35].

Виявивши, що певні аспекти бізнесу, які забирають надто багато часу, зусиль та ресурсів, можуть бути подолані за наявності достатніх знань, Міністерство цифрової трансформації України взяло на себе завдання створення консультаційних зон для підприємців. Ці зони будуть працювати в онлайн- та офлайн-форматах та стануть доступними громадянам з різних регіонів України. Їхнє завдання – забезпечити підприємців доступними та фаховими консультаціями з систематизації бізнес-процесів, фінансового управління, взаємодії з державою, психології бізнесу, управління персоналом, маркетингу та продажів [35].

Але, станом на кінець 2023 року ми бачимо, що із державних Консультаційних центрів в Україні працює тільки Дія. Бізнес. Цей центр надає консультації для нових та вже існуючих підприємств, але не поділяє їх на молодіжні та інші. Також даний центр має географічні обмеження, і працює лише в обласних центрах. Отож, бачимо недостатність саме консультаційних послуг для молодіжного підприємництва з боку держави.

Також, сьогодні, у жодному нормативно-правовому акті та у дослідженнях вітчизняних науковців ми не бачимо діючих інституцій, які направлені на розвиток саме молодіжного підприємництва. На нашу думку, створення такої спільноти буде сприяти залученню молоді до самозайнятості, бо потенційні суб'єкти молодіжного підприємництва матимуть змогу звернутися до фахівців та отримати кваліфіковану консультацію та супровід саме для сектору молодіжного підприємництва.

Наприклад, ЄС створює Консультаційні центри для молоді, які надають всебічну підтримку у різних сферах діяльності молоді, зокрема у створенні підприємства [42].

Важливим інструментом ефективності та результативності діяльності молодіжних підприємців є наявність у суб'єктів даного сегменту підприємництва комплексу теоретичних знань, практичних навичок і умінь [38]. Дійсно, такий

комплекс дозволить поєднувати професіоналізм із розумінням законів ринкового господарювання, вмінням раціонально і ефективно управляти різними ресурсами, здатністю передбачати дії конкурентів, а також вміннями постійного навчання та впровадження отриманих знань на практиці.

Боровік Л. стверджує, що навчання підприємницькій освіті для учнів має бути невід'ємною частиною навчального процесу в загальноосвітніх закладах. На рівні держави вони вважають, що це повинно стати обов'язковою складовою загальної системи підготовки підлітків до дорослого життя та їх адаптації до умов ринкових відносин [58].

Орлов Валерій пропонує використовувати практичний підхід у навчання підприємництву для того, щоб сформувати у здобувачів ЗВО здатність до інноваційного підприємницького мислення, генерування інновацій та прийняття ризику, а також лідерські якості, навички планування та керування проєктами, і вміння досягати мети за запланованим результатом [53].

Так, молодь у ЗВО є найбільш активною та має найбільший рівень безробіття, тому і шукає шляхи самореалізації шляхом створення чогось нового та корисного для суспільства. Тож, важливо розвивати практичні підприємницькі навички в університетах, створюючи нові та удосконалюючи старі дисципліни, відкриваючи підприємницькі клуби та впроваджуючи інноваційні методи викладання предметів.

На противагу не активності держави у освітньому секторі з молодіжного підприємництва хочеться звернути увагу та надати за приклад діяльність міжнародних організацій та вітчизняних освітніх сервісів. В Україні наразі представлені безкоштовні курси з підприємницької діяльності на різних освітніх платформах, таких як Prometheus, EdEra, Будуй своє!, ВУМ (Відкритий університет майдану), Krok Business School та інші [38].

Міжнародні інституції активно приєднуються до розвитку підприємницьких навичок в українців, включаючи проєкт Європейської Комісії «ReadyForEU». Цей

проект з бюджетом 3 млн євро дозволяє молодим українським підприємцям отримати досвід ведення бізнесу в європейських країнах [111].

Паралельно проводиться навчання в різних містах, прикладом якого є початок навчання з розвитку молодіжного підприємництва у Львівській області, ініційоване ГО «Тех Стартап Скул» з підтримкою Проєкту USAID "ГОВЕРЛА". Це навчання, розпочате 12 січня 2023 року, спрямоване на допомогу учням і студентам, включаючи внутрішньо переміщених осіб, у реалізації їхніх ідей та розвитку власного бізнесу [38, с. 195].

3.2. Інституціональний механізм розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою

Взаємодія молодіжного підприємництва з державою з метою розвитку першого неможлива без спільних механізмів такої взаємодії. З одного боку державі необхідно будувати сприятливі умови для розвитку молодіжного підприємництва, з іншого боку молодіжне підприємство повинно розуміти виклики на шляху свого розвитку та активно реагувати на них, залучаючи державу до вирішення тих або інших проблем.

Тому пропонуємо розвивитись державно-приватне партнерство, як шлях до розвитку молодіжного підприємництва у зв'язку з державою. Перед цим, нагадаємо, що досі питання молодіжного підприємництва не виділяється окремо від сектору малого та середнього підприємництва.

Можливість участі українського молодіжного підприємництва в державно-приватному партнерстві є результатом інституційної підтримки [81]. На поточному етапі розвитку економіки України право малого підприємництва виконувати державні замовлення закріплено Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [69]

Для малих підприємств, зокрема молодих підприємців, участь у виконанні державних замовлень має декілька переваг [81]:

- сприяє початковому визнанню підприємця, оскільки наявність портфеля замовлень дозволяє працювати стабільно, з рівномірним завантаженням обладнання і раціональним використанням робочої сили;
- урахуваючи стабільні та високі ціни на вироблену продукцію, молоді підприємці отримують можливість укладати численні субпідрядні угоди;
- молодий підприємець, укладаючи даний контракт, стає суб'єктом соціальної державної політики.

Хочеться зупинитися на останньому пункті про державну соціальну політику. Збройні сили РФ, вторгнувшись до Незалежної держави з 2014 року зруйнували безліч приватних будинків, об'єктів критичної інфраструктури, парків, церков, спортивною інфраструктури. Тому, у повоєнному відновленні країни участь бізнесу і влади у сфері соціальної політики можна визначити як основні напрями.

Ці відносини зокрема включають участь у будівництві об'єктів соціальної інфраструктури, підтримку утримання об'єктів житлово-комунального господарства, оновлення матеріально-технічного оснащення медичних, освітніх і культурних установ та підтримку незахищених верств населення [81].

Відмітимо, що в останні роки в Україні спостерігається зростання зацікавленості громад у соціальному підприємстві, як ефективному засобу розв'язання місцевих соціальних та економічних проблем на рівні територіальних громад.

Наслідком цих взаємовідносин між владою і бізнесом є реалізація великих проектів, таких як будівництво нових чи відновлення існуючих споруд соціальної інфраструктури та інших об'єктів.

При визначенні механізмів взаємодії молодіжного підприємництва та держави, які потребують удосконалення слід звернутися до думок людей, які реалізують таку взаємодію: суб'єктів молодіжного підприємництва та державних службовців.

Під час проведення опитування Державною службою зайнятості на рахунок державної допомоги у розвитку молодіжного підприємництва на питання відкритого характеру інтерв'юерам вдалося отримати більш детальне уявлення про потреби в розбудові сприятливого підприємницького середовища.

Отримана інформація була систематизована шляхом групування та ранжування 325 відповідей, що були надані. Загалом, ці відповіді були об'єднані в 13 умовних типових груп заходів, що відображають конкретні шляхи стимулювання малих та середніх підприємств, відповідно до виявлених смислових значень (табл. 3.1) [78].

Таблиця 3.1. – Заходи для стимулювання малих та середніх підприємств

№ з/п	Захід	Кількість відповідей	
		Осіб	%
1.	Впровадження державної програми фінансової та майнової допомоги молодіжному підприємництву	140	43
2.	Пільгове кредитування	98	30
3.	Зменшення оподаткування	88	27
4.	Навчання молодих підприємців	84	26
5.	Всебічна державна підтримка	59	18
6.	Правова підтримка з боку держави	36	11
7.	Стабільність економічного розвитку країни	33	10
8.	Розширення кредитування	33	10
9.	Надання інформаційної підтримки	30	9
10.	Подолання корупції в органах влади різних ступенів	16	5
11.	Спрощення механізму управління підприємницькою сферою	13	4
12.	Позитивне ставлення органів влади до бізнес-спільноти	13	4
13.	Високий рівень безпеки підприємницької діяльності	13	4

*авторська розробка на основі [78]

Аналізуючи отримані відповіді учасників опитування, можна виокремити кілька ключових висновків. Перш за все, впровадження державної програми фінансової допомоги молодіжному підприємництву виявилось на найвищому рівні інтересу, отримавши 43% відповідей.

Друге місце за популярністю займає пільгове кредитування, яке отримало 30% відповідей. Також визначено, що зменшення оподаткування є важливою складовою для підтримки бізнесу. Освітній аспект також виявився ключовим, важливість ініціатив з навчання молодих підприємців назвали 26% респондентів, що підкреслює важливість освітньої підтримки для розвитку підприємництва.

Хоча деякі аспекти, такі як боротьба з корупцією, позитивне ставлення органів влади та високий рівень безпеки підприємницької діяльності, менше визначені, їх наявність в списку показує загальний інтерес до умов для безпечного та стабільного бізнес-середовища.

Дійсно, дані заходи можуть бути актуальними для розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою. Але, на, нашу думку, деякі заходи відносяться до однакових груп заходів.

Так, на нашу думку, заходи з таблиці 3.1 під номерами 1-3, 8 доцільно об'єднати у групу фінансових заходів. Далі – заходи під номерами 6, 10, 12 – у групу правових заходів, номери 4-5, 7, 9, 11, 13 – у групу функціональних заходів.

Цікавими є дослідження вітчизняних науковців Петренко В. та Карнаушенко А. у контексті розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою. Вони стверджують: важливо сприяти розповсюдженню підприємницької культури серед молоді шляхом організації семінарів, тренінгів, лекцій, та круглих столів з питань підприємництва, які будуть відбуватися відкрито і в яких можуть брати участь всі бажаючі [57].

Також, автори виділяють ряд інструментів для розвитку молодіжного підприємництва [57]:

1. Підвищити ефективність діяльності бізнес-інкубаторів.
2. Поширити інформацію серед молоді про можливості підприємництва через ЗМІ.

3. Розглянути внесення змін до податкового законодавства для звільнення нових бізнес-проектів від сплати податків та надання пільгового оподаткування на певний період.

4. Запровадити виділення цільових грантів для фінансування бізнес-проектів.

5. Удосконалити механізми пільгового кредитування для молодих підприємців.

6. Створити орган, що відповідає за контроль та оцінку ефективності реалізації програм підтримки молодіжного підприємництва.

7. Створити інформаційний інтернет-ресурс, який надасть повну інформацію про існуючі програми підтримки підприємництва та поради щодо запровадження власного бізнес-проекту.

8. Включити в навчальні програми шкіл та інших навчальних закладів предмет «Підприємництво».

Дослідження цих науковців допоможуть нам у розробці власних шляхів розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

Механізм підтримки розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні передбачає наступні напрями дій [72]:

1. Створення сприятливих умов для запуску бізнесу.
2. Здійснення заходів, спрямованих на навчання та популяризацію підприємницької діяльності.
3. Впровадження системи консультування та наставництва.
4. Розширення можливостей молоді отримати фінансову підтримку та матеріальні ресурси.
5. Розвиток інноваційної мережі та підтримка соціального підприємництва в Україні, включаючи підтримку волонтерських ініціатив.

Таким чином, можна впроваджувати різні механізми за різними напрямками. Це дасть змогу конкретним державним інституціям сфокусуватися на конкретних механізмах розвитку молодіжного підприємництва.

Диференціювання заходів за певними механізмами надасть нам змогу надати рекомендації щодо розвитку молодіжного підприємництва його суб'єктам та окремим інститутам державної влади, що сфокусовані на розвитку малого та середнього підприємництва.

На думку вчених, взаємодію малого підприємництва з державою слід розглядати з точки зору різних форм такої взаємодії. Говорячи це, вони виділяють три основні форми: правову, економічну та організаційну [86].

Важко не погодитися з авторами та не розглянути порушене нами питання з точки зору розгляду таких форм взаємодії.

З нашого дослідження також випливає необхідність включити до вищезазначених форм взаємодії освітню, бо багато уваги повинно приділятися саме навчанню молодих підприємців.

Проведене дослідження дає зрозуміти, що наразі сектору взаємодії молодіжного підприємництва та держави необхідно удосконалювати саме інституціонального механізму взаємодії. Щоб конкретизувати запропонований механізм, можна розглянути наступні механізми:

1. Організаційно-правовий для визначення можливостей внесення змін до законодавства з метою поліпшення умов розвитку молодіжного підприємництва.
2. Структурно-функціональний для створення та розвитку спеціалізованих платформ для суб'єктів молодіжного підприємництва задля навчання, обміну досвідом та спільної взаємодії з державними органами.
3. Організаційно-фінансовий для визначення і забезпечення необхідних матеріальних ресурсів для стимулювання розвитку молодіжного підприємництва

У кожному з механізмів доцільно виділити інструменти його впровадження та можливі суб'єкти імплементації механізму.

Так, на нашу думку, організаційно-правовий механізм взаємодії молодіжного підприємництва з державою є ключовим елементом для створення сприятливого підприємницького середовища. Це і створення чітких правових рамок, які регулюють діяльність молодих підприємців, що включає в себе закони та нормативи, що регулюють реєстрацію бізнесу, оподаткування, трудові відносини, так і інші аспекти, що визначають права та обов'язки учасників.

Дослідження також дало зрозуміти: ефективний організаційно-правовий механізм передбачає взаємодію стейкхолдерів через механізми участі та консультацій. Залучення молодих підприємців у процеси прийняття рішень, врахування їхніх пропозицій та думок дозволяє створити більш ефективні та адаптовані до реальних потреб умови для розвитку молодіжного підприємництва.

Організаційно-фінансовий механізм взаємодії молодіжного підприємництва з державою є також важливим інструментом для стимулювання та підтримки підприємницької ініціативи серед молодого населення країни. Це включає в себе створення спеціальних фінансових програм та пільг для молодих підприємців. Державні гранти, фінансова підтримка можуть допомогти зменшити фінансові бар'єри та сприяти стартапам та інноваційним проектам молодих підприємців.

Також, важливим аспектом є створення ефективних механізмів моніторингу та оцінки використання фінансових ресурсів [43]. Відкритість у використанні державних коштів сприяють ефективності та відповідальності управління фінансовими ресурсами, а також допомагають визначати ефективність заходів підтримки молодого підприємництва, чого зараз не вистачає нашій державній статистиці.

Структурно-функціональний механізм взаємодії молодіжного підприємництва з державою визначається комплексом структур, процедур та ролей, спрямованих на підтримку та розвиток підприємницької діяльності серед молоді. Нагадаємо про важливість створення спеціалізованих установ або агентств, які будуть відповідати за координацію та впровадження програм та заходів підтримки. Ці установи повинні мати відкритий канал комунікації з підприємницькою спільнотою, надавати

консультації, а також брати участь у розробці та вдосконаленні політик підтримки, бути активними учасниками даного сегменту.

Ефективний структурний механізм включає в себе встановлення процедур для надання різноманітних послуг молодим підприємцям. Це може бути консультування з питань управління та маркетингу, а також допомога у здобутті фінансових ресурсів. Організації також можуть створювати платформи для обміну досвідом та створювати сприятливі умови для мережевого зв'язку молодих підприємців.

Варто зазначити про створення ефективних механізмів взаємодії, що може включати в себе створення спеціалізованих органів чи агентств, які відповідають за підтримку та розвиток молодіжного підприємництва. Ці структури можуть надавати консультації, фінансову підтримку, освітні та навчальні ініціативи, а також взаємодіяти з іншими галузями влади для забезпечення інтегрованого підходу.

Також даний механізм може визначатися комплексом заходів, спрямованих на створення умов для ефективного навчання та підготовки молодих підприємців. Необхідно розвивати освітні програми, спрямовані на підприємницьку освіту та навички у молоді. Держава може сприяти створенню спеціалізованих освітніх центрів, курсів та тренінгів, які надають необхідні знання щодо запуску та управління бізнесом.

Ефективний механізм взаємодії передбачає активне партнерство між державними установами, освітніми закладами та бізнес-спільнотою. Держава повинна сприяти розвитку інноваційних форм навчання, таких як практичні проекти, стажування та підприємницькі лабораторії. Освітні програми також повинні бути орієнтовані на вивчення актуальних технологічних та інноваційних трендів, що дозволяє молоді бути конкурентоспроможними в сучасному бізнес-середовищі.

Тобто, освітні інструменти повинні включатися до стратегій та програм розвитку молодіжного підприємництва. У свою чергу дані документи повинні носити не тільки декларативний характер, як це є наразі.

Для забезпечення залучення молоді до участі у суспільному житті та підвищення її самостійності та конкурентоспроможності, а також для формування громадянських компетентностей, на думку Ласько Ірини необхідно вирішувати наступні завдання [38]:

- розвивати ключові компетентності, які є необхідними для самореалізації в сучасному світі, зокрема підприємливість та фінансову грамотність;
- сприяти розвитку соціального шкільного підприємництва з метою формування в учнів підприємницьких навичок, знань та дотримання стандартів доброчесності та антикорупційних принципів.

Із вищезазначених характеристик запропонованих механізмів та із дослідження загалом виділимо ключові інструменти розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Ключові інструменти розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою

Механізм	Інструменти впровадження
Організаційно-правовий	Внесення змін до законів та підзаконних актів задля правового визнання молодіжного підприємництва. Удосконалення державних молодіжних Програм.
Організаційно-фінансовий	Надання державних грантів та субсидій. Розробка програм кредитування спеціально для молодих підприємців з урахуванням їхніх особливих потреб.
Структурно-функціональний	Створення спеціальних центрів або офісів, які надають інформаційну, консультаційну та технічну підтримку молодіжним підприємцям. Залучення громадських організацій, неприбуткових установ та приватних компаній для спільної реалізації проектів і програм для молодіжного підприємництва. Розробка та реалізація освітніх програм, спрямованих на підтримку молодіжного підприємництва. Впровадження спеціальних курсів з підприємництва у ВНЗ. Впровадження соціального шкільного підприємництва.

*авторська розробка

Усі ці механізми та інструменти їх реалізації нададуть змогу чітко визначити акторів молодіжної політики у контексті молодіжного підприємництва.

До суб'єктів управління, які здійснюють підтримку розвитку самозайнятості молоді, входять центральні органи виконавчої влади, такі як Міністерство соціальної політики України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, структурні підрозділи державних адміністрацій, молодіжні центри, громадські та волонтерські організації, а також заклади загальної-середньої освіти, вищі навчальні заклади та науково-дослідні установи [13].

Впровадження організаційно-правового механізму взаємодії молодіжного підприємництва та держави зазвичай визначається комплексом заходів відповідних державних інституцій. Міністерства юстиції; молоді та спорту, профільні комітети ВР України можуть бути в ключовому положенні для розробки та імплементації відповідного законодавства, стандартів та політик, що стимулюють розвиток молодіжного підприємництва.

Ці органи також повинні бути у постійному діалозі із представниками молодіжних підприємств, щоб врахувати їхні потреби та допомогти в створенні сприятливого правового середовища для їхньої діяльності.

У свою чергу суб'єкти молодіжного підприємництва можуть виступати ініціаторами цього діалогу. Успішна взаємодія вимагає системного підходу, а також прозорих та ефективних каналів взаємного спілкування між усіма сторонами.

Організаційно-фінансовий механізм взаємодії молодіжного підприємництва та держави зазвичай вимагає спільних зусиль кількох ключових учасників. Урядові інституції, зокрема міністерства економіки та фінансів, відіграють центральну роль у розробці та імплементації фінансових інструментів, таких як гранти, кредитування та податкові пільги, щоб стимулювати розвиток молодіжного підприємництва.

Банки та фінансові установи також важливі, як постачальники фінансових послуг. Вони можуть забезпечити доступ до кредитів та інших ресурсів для молодих підприємців. Так і самі молоді підприємці повинні сприяти налагодженню фінансово-економічних відносин, створювати фінансово привабливі та соціальнозначущі

підприємства. Спільна діяльність усіх сторін може забезпечити ефективну підтримку молодіжного підприємництва, сприяючи його розвитку та створюючи сприятливі умови для стартапів та інновацій.

Молодіжні організації та профільні міністерства (Мінмолодьспорт) можуть спільно розробляти та впроваджувати програми та ініціативи для сприяння молодіжному підприємництву у процесі реалізації структурно-функціонального механізму. Крім того, для ефективного функціонування цього механізму важлива активна участь молодіжних підприємств і об'єднань. Ці організації повинні взаємодіяти з державними структурами, надавати конструктивний фідбек та виступати ініціаторами необхідних змін у політиці та програмах для підтримки молодіжного підприємництва.

Також запропонований структурний механізм може бути результатом співпраці між освітніми установами, молодіжними об'єднаннями та відповідними галузевими міністерствами. Міністерство освіти і науки, спільно з міністерством молоді та спорту, можуть розробляти та впроваджувати програми навчання, спрямовані на розвиток підприємницьких навичок серед молоді.

У цьому процесі також важливою є участь молодіжних підприємств та представників цього сектору. Вони можуть брати участь у дорадча-консультативних органах, сприяти формуванню навчальних програм.

Так, запропоновані механізми, на нашу думку, стають ключовими у реалізації інституціонального механізму розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою, тим самим, створюючи управлінську технологію (Додаток В).

На рис. 3.3. зазначимо ключові елементи, які можуть бути удосконалені при ефективній роботі запропонованого механізму (Додаток В).

Важливим елементом є здатність цього механізму створювати робочі місця для молоді, що сприяє не лише соціальному розвитку, але й зменшує рівень безробіття. Фінансова підтримка, освіта та інфраструктура, надані через цей механізм,

дозволяють молодим підприємцям розширювати свої можливості та розвивати свої бізнеси, створюючи нові можливості для зайнятості та економічного зростання.

Важливо також враховувати, що такий механізм допомагає знизити бар'єри для вступу в бізнес, що робить його більш актуальним для усіх учасників.

Рис 3.3. Ключові елементи інституціонального механізму розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою

*авторська розробка

Однак важливість створення такого механізму визначається не лише наданням ресурсів, але й його систематичною оцінкою ефективності (наприклад, аудит стратегій, зворотній зв'язок від суб'єктів молодіжного підприємництва тощо) [43].

Це дозволяє адаптувати стратегії підтримки, враховуючи реальні потреби та досягнення поставлених цілей. Отож, при системному підході та активізації зусиль усіх зацікавлених сторін у розбудові молодіжного підприємництва запропонований інституційний механізм може виступати ключовими шляхами розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра здійснено дослідження особливостей і узагальнення чинників функціонування молодіжного підприємництва, розроблено рекомендації щодо удосконалення механізмів розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції:

1. Розглянуто понятійний апарат дослідження, сформульовано визначення «молодіжного підприємництва», «суб'єкт молодіжного підприємства». Так, молодіжним підприємством слід вважати осіб віком від 14 до 35 років, що здійснюють незалежну господарську діяльність з метою створення та управління своїми власними ресурсами, підприємствами або проектами. Наголошено на недосконалості нормативно-правового регулювання діяльності молодіжного підприємства, що є однією з причин гальмування його розвитку. Охарактеризовано ключові функції, які виконує молодіжне підприємство. Соціальна функція полягає у створенні умов для реалізації їхнього потенціалу та вирішенні проблем молодіжного сегменту ринку праці. Економічна роль молодіжного підприємства полягає у його функціонуванні в умовах обмежених можливостей зайнятості та фінансових, майнових і інформаційних ресурсів регіону. Узагальнено характеристики молодіжного підприємства, зокрема: вік, інноваційність і творчість, енергія і мотивація, гнучкість і адаптивність, використання технологій, соціальна відповідальність, навчання та розвиток, здатність до ризиків та адаптивність.

2. Оцінено роль молодіжного підприємства у розвитку економіки держави. Виявлено, що повномасштабне вторгнення РФ на територію України викликає проблеми на ринку праці, зокрема необхідність адаптації військових та надання їм психологічної підтримки. Вказано, що в майбутньому збільшиться попит на фахівців у різних галузях, особливо на тих, що пов'язані з військовою

діяльністю та психологічною реабілітацією. Відзначено можливості для розвитку малого підприємництва, зокрема в галузі надання психологічних послуг, розвитку шкільного соціального підприємництва. Сформульовано чинники впливу молодіжного підприємництва на розвиток економіки держави, ключовими серед них виступають: створення робочих місць, залучення інвестицій, регіональний розвиток, соціальний вплив.

3. Узагальнено етапи розвитку молодого підприємця: підготовчий етап, етап стартапу, етап розвитку, етап зрілості. Дослідження також підкреслило основні виклики, що впливають на розвиток молодіжного підприємництва, серед них: правова невизначеність, економічна нестабільність, брак освіти та навичок, потреба в інноваціях. Важливо враховувати ці аспекти при розробці стратегій підтримки та розвитку суб'єктів молодіжного підприємництва. Констатовано, що суб'єкт молодіжного підприємництва стикається з проблемами на кожному з етапів свого становлення.

4. Надано характеристику державної молодіжної політики Європейського Союзу. Визначено, що під час реалізації політики великий акцент робиться на підтримці молодіжного підприємництва через різноманітні програми. Ці програми надають фінансову підтримку та ресурси для розвитку підприємницької активності серед молоді. У деяких країнах ЄС активно розвиваються молодіжні хаби та інноваційні центри, що стають центрами для обміну ідеями та співпраці молодих підприємців. Констатовано, що молодіжне підприємництво у ЄС можна вважати «локомотивом» європейської економіки.

5. Виявлено, що стан молодіжного підприємництва в Україні можна описати як потенціально позитивний, але такого, що потребує додаткової підтримки та стимулювання. Спираючись на проведений аналіз можна виділити сфери, які треба розвивати для підтримки молодіжного підприємництва в Україні. Серед них: розвиток системи державної освіти і підготовки молоді до підприємницької діяльності, розширення доступу молодих підприємців до державного фінансування та системна інформаційна підтримка суб'єктів

молодіжного підприємництва на всіх етапах розвитку. Якщо ці заходи будуть реалізовані, молодіжне підприємництво в Україні зможе стати потужним чинником економічного зростання країни, що вкрай необхідно у післявоєнній відбудові держави.

6. Аналізуючи інструменти державної підтримки молодіжного підприємництва було виявлено: держава веде неактивну взаємодію з міжнародними організаціями та вітчизняними науковцями щодо покращення молодіжної політики у сфері самозайнятості молоді – не прислуховується до рекомендацій та не надає конкретні механізми роботи з молодими підприємцями. Аналіз регіональних програм державного управління дав зрозуміти, що молодь рідко залучають до процесу прийняття управлінських рішень у сфері молодіжної політики та молодіжного підприємництва. У ході дослідження визначено, що державним установам необхідно покращувати доступність та актуальність інформації на своїх веб-ресурсах, а також надавали її структуровану форму, що сприяє ефективному та швидкому пошуку інформації. Також, необхідні певні ініціативи стосовно створення централізованих платформ або баз даних, які забезпечать консолідовану інформацію для молодіжних підприємців, що можуть значно полегшити їх пошук та доступ до можливостей у світі бізнесу країни та світу.

7. Виявлені проблеми розвитку молодіжного підприємництва дали змогу розглянути шляхи, які необхідні, щоб подолати визначені проблеми. Виявлено, що для розвитку суб'єктів молодіжного підприємництва необхідно розвивати програми та ініціативи, які сприяють навчанню та розвитку молодіжних підприємців, створювати ефективні фінансові механізми для підтримки молодих підприємців, сприяти взаємодії молодіжного бізнесу з державними органами через створення спеціальних платформ і форумів, враховувати потреби та думки молодих підприємців при формуванні державної молодіжної політики.

8. Визначено механізми, які можна впроваджувати для розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою. Серед таких механізмів було сформульовано організаційно-правовий, організаційно-фінансовий та структурно-функціональний. Для кожного з механізмів визначено інструменти їх реалізації, зокрема визначено: внесення змін до законів та підзаконних актів є ключовим елементом для правового визнання молодіжного підприємництва, розробка спеціальних програм кредитування враховує особливі фінансові потреби молодих підприємців, що може сприяти їхньому успіху, розробка та реалізація освітніх програм сприятиме збільшенню обізнаності та навичок молоді в сфері підприємництва. Виявлено, що сукупність запропонованих механізмів та інструментів може створити сприятливі умови для розвитку молодіжного підприємництва, сприяючи його зростанню, стабільності та соціальній відповідальності. Об'єднання механізмів у технологію розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою дало підстави до розроблення комплексного інституціонального механізму, що надає змогу зрозуміти алгоритм залучення суб'єктів молодіжного підприємництва до процесів розвитку підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 30 професій і 30 навичок, які будуть актуальні через 10 років в Україні. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4842-30-profesii-i-30-navychok-ia-ki-budut-aktualni-cherez-10-rokiv-vukraini> (дата звернення: 24.11.2023).
2. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019-2021 роках. Київ: Держ. служба статистики України, 2020. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.09.2023).
3. Бізнес в рік війни. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/ghfgd-rik-viynu/> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Білоус Г.В. Розвиток малого підприємництва в Україні. *Економіка України.*—2009.—№ 2.—С. 34–46 URL: <https://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2009/02/34.pdf> (дата звернення: 22.09.2023).
5. Буяк Б. Б. Молодь, як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень.* 2007. Вип. 36. С. 198–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2007_36_22 (дата звернення: 22.09.2023)
6. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України | Український інститут майбутнього. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoju-maye-butyu-strategiya-ukrayiny/> (дата звернення: 24.11.2023).
7. Ваніна Н. Консультування як ресурс для підтримки інноваційної діяльності молодіжного підприємництва у повоєнний час. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації.* 2023. С. 354–360. URL:

https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=A_8NTjoAAAAJ&citation_for_view=A_8NTjoAAAAJ:f2IySw72cVMC (дата звернення: 01.10.2023).

8. Ваніна Н. Роль молодіжного підприємництва у вирішенні соціально-економічних проблем в процесі післявоєнної відбудови. *Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи* : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Потава, 20–21 берез. 2023 р. Полтава, 2023. С. 486–488. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9720> (дата звернення: 01.10.2023).

9. Васильєв А. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_37 (дата звернення: 18.10.2023).

10. Вплив війни на молодь України / І. Волосевич та ін. Київ : ГО «Аналіт. центр Cedос», 2023. 77 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/> (дата звернення: 18.10.2023).

11. Вчимо молодь бути підприємцями. Високий Замок. URL: <https://wz.lviv.ua/ukraine/482625-vchymo-molod-buty-pidpriiemtsiamu> (дата звернення: 20.10.2023).

12. Гросул В., Дядюк М., Зубков С. Сучасний досвід, проблеми та перспективи розвитку молодіжного підприємництва в Україні. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. № 1 (27). С. 66–82. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/528> (дата звернення: 22.09.2023).

13. Державна допомога у розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості: реалії та оцінка. Київ : Держ. ін-т сімейн. та молодіж. політики, 2020. 14 с. URL: <https://dismp.gov.ua/derzhavna-dopomoga-u-rozvitku-molodizhnogo-pidpriemnictva-ta-samozajnyatosti-realii-ta-ocinka/> (дата звернення: 12.10.2023).

14. Дія. Освіта. Дія. Освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 24.11.2023).
15. Єсінова Н., Шилова Ю. Аналіз стану молодіжного ринку праці України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. № 1 (21). С. 190–200. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=esprstp_2015_1_20 (дата звернення: 19.09.2023).
16. Жосан Г. Особливості взаємодії груп стейкхолдерів молодіжного підприємництва. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 150–154. URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/handle/123456789/5385> (дата звернення: 17.11.2023).
17. Задесенець А., Кудінова М. Перспективи молодіжного підприємництва в Україні. *Сучасні проблеми соціально- економічного розвитку та шляхи їх подолання*: Матеріали Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих уч., м. Харків, 23–24 квіт. 2021 р. Харків, 2021. С. 319–320. URL: <https://econom.univer.kharkov.ua/upim/4n7nR9gC.pdf#page=319> (дата звернення: 24.09.2023).
18. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2018-2021 роках. Київ : Держ. служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2023).
19. Зайцева-Чіпак Н. О., Саприкіна М. А., Гондюл О. Д. Future of work 2030: Як підготуватись до змін в Україні. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/07/Future-ofWork-research-Ukr.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).
20. Звіт про залучення, взаємодію та створення можливостей для молоді в Україні. Київ : Міжнар. орг. з міграції, 2022. 20 с. URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/zvit-pro-zaluchennya->

vzaemodiyu-ta-stvorenniya-mozhливостey-dlya-molodi-v-ukraini-ukraine-iom-2022.pdf (дата звернення: 8.11.2023).

21. Інформація про виконання Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 12 місяців 2016 року: за даними Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради.
URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/dokumenty-departamentov.html?p=56> (дата звернення 20.10.2023)

22. Інформація про виконання Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 12 місяців 2017 року: за даними Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради.
URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/dokumenty-departamentov.html?p=80> (дата звернення 20.10.2023)

23. Інформація про виконання Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 12 місяців 2018 року: за даними Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради.
URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/dokumenty-departamentov.html?p=98> (дата звернення 20.10.2023)

24. Інформація про виконання Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 12 місяців 2019 року: за даними Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради.
URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/dokumenty-departamentov.html?p=120> (дата звернення 20.10.2023)

25. Інформація про виконання Програми економічного та соціального розвитку м. Харкова по галузі «Сім'я та молодь» за 12 місяців 2020 року: за даними Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради.
URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/dokumenty-departamentov.html?p=153> (дата звернення 20.10.2023)

26. Капліна А. І. Молодіжне підприємництво як чинник розвитку економіки. *Таврійський науковий вісник. серія: економіка*. 2021. № 8. С. 29–33. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.8.4> (дата звернення: 24.11.2023).
27. Капліна А. Контролінг як інструмент управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-16> (дата звернення: 26.09.2023).
28. Капліна А. Молодіжне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 20. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8312> (дата звернення: 02.10.2023).
29. Карнаушенко А. Стримуючі фактори розвитку молодіжного підприємництва в Україні. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю* : III Міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 21 квіт. 2021 р. Полтава, 2021. С. 103–107. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/bitstreams/6e370fcf-7e92-453d-8904-40912ecb2890/download> (дата звернення: 25.09.2023).
30. Карнаушенко А. Роль молодіжного підприємництва в соціально-економічну розвитку країни. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку* : матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 20–21 трав. 2021 р. Одеса, 2021. С. 366–377. URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/handle/123456789/7554> (дата звернення: 02.10.2023).
31. Кжаклевська Е., Вільямсон Г. Молодіжна політика в Україні. Рада Європи, 2013. 192 с. URL: <https://youth-worker.org.ua/library/molodizhna-polityka-v-ukrayini/> (дата звернення: 2.11.2023).
32. Кількість мігрантів за віком, статтю та типом місцевості за всіма потоками у 2019-2021 роках. Київ : Держ. служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.09.2023).
33. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2018-2022 роках. Київ : Держ. служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2023).

34. Костєва Т. Сучасні механізми залучення молоді до розвитку громадянського суспільства. *Public administration and regional development*. 2021. № 13. С. 650–674. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.05> (дата звернення: 24.11.2023).

35. Краус К., Краус Н., Осицький В. Молодіжне підприємництво та політика підтримки молоді в умовах воєнного стану. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. № 1(11). С. 150–163. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191> (дата звернення 3.11.2023).

36. Крицька І., Дзисюк Д. Гроші для бізнесу: легкі й корисні. 25 грантових програм для малого та середнього бізнесу, що діють просто зараз (додані нові програми) – forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/money/groshi-dlya-biznesu-legki-y-korisni-31-grantova-programa-dlya-malogo-ta-serednogo-biznesu-yaki-diyut-prosto-zaraz-13092023-15887> (дата звернення: 24.11.2023).

37. Купчак Б. Ф. Підприємництво: суть та умови здійснення. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2011. Вип. 21.2. С. 243–249. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pidpriemnistvo-sut-ta-umovi-zdiysnennya.pdf> (дата звернення 18.09.2023).

38. Ласько І. Молодіжне підприємництво: від становлення до функціонування. *Вісник Львівського університету*. 2023. № 76. С. 188–197. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/viewFile/11808/12174> (дата звернення 18.11.2023).

39. Левченко А., Янішевська А. Молодіжне підприємництво – перспективний шанс для молодих спеціалістів. *Наукові праці КНТУ*. 2009. № 15. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2009_15_10 (дата звернення 5.10.2023).

40. Лисак В., Семендяк В. Розвиток людського капіталу: суть, проблеми та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С.

548–552. URL: <http://global-national.in.ua/issue-21-2018/29-vipusk-21-lyutij-2018-r/3817-lisak-v-yu-semendyak-v-m-rozvitok-lyudskogo-kapitalu-sut-problemi-ta-perspektivi> (дата звернення: 19.11.2023).

41. Лопатін Д. Невизначеність молодіжного підприємництва у законодавстві України. *Сімдесят дев'яти економіко-правові дискусії. Серія: соціальні та гуманітарні науки* : Матеріали Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Львів, 26–27 жовт. 2023 р. Львів, 2023. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4556/> (дата звернення: 23.11.2023).

42. Лопатін Д. Особливості підтримки молодіжного підприємництва у Європейському Союзі. *Світ наукових досліджень* : Міжнар. мультидисциплінарна наук. конф., м. Львів, 24–25 жовт. 2023 р. Львів. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4878/> (дата звернення: 23.10.2023).

43. Лопатін Д., Самофалова Т. Молодіжне підприємництво як потенціал формування людського капіталу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14 (28). С. 286-298. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)) (дата звернення: 10.12.2023).

44. Лютак О. Застосування теорії поколінь у консультуванні персоналу організації. *Збірник наукових праць: психологія*. 1970. № 23. С. 94–101. URL: <https://doi.org/10.15330/psp.23.94-101> (дата звернення: 24.11.2023).

45. Мерзляк А., Боярін Є. Механізми державної підтримки самозайнятості молоді: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 4 (31). С. 73–80. URL: <https://asue.am/upload/files/science/banber/2018-year-3/11-B-2018-3-10.pdf> (дата звернення 17.11.2023).

46. Мілашенко Д. Молодіжне підприємництво: старт кар'єрного шляху. *25 років розвитку економіки: уроки минулого, виклики майбутнього* : Міжвуз. студент. конф., м. Київ, 13 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 210–213. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/conf-krok-2017-04-13_materiali.pdf (дата звернення: 18.09.2023).

47. Міська Програма «Молодь Харкова» на 2018-2021 рр., Рішення 16 сесії Харківської міської ради 7 скликання від 08.11.2017 р. № 832/17 URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/663875> (дата звернення 6.11.2023 р.)

48. Молодь України – 2017: результати соціологічного дослідження. Тернопіль, ТОВ «Терно-граф», 2017. 72 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf (дата звернення: 27.09.2023).

49. Мотречко В. Організація діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Одеса, 2018. 241 с. URL: <http://visnyk-red.uzhnu.edu.ua/article/view/247626> (дата звернення: 22.11.2023).

50. Національна онлайн-школа для підприємців. Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/school> (дата звернення: 18.10.2023).

51. Нестерович О. Ринок праці і зайнятість молоді в Україні в контексті євроінтеграційного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 70. С. 186–190. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257516> (дата звернення 03.12.2023).

52. Орлов В. Деякі проблеми розвитку молодіжного підприємництва в Україні. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*: матеріали III Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 7 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 227–230. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735568/1/Orlov_tezi.pdf (дата звернення: 23.10.2023).

53. Орлов В. Нова парадигма підготовки майбутніх фахівців до кар'єри у молодіжному підприємстві. *Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи*: Матеріали iii міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 20–21 берез. 2023 р. Полтава, 2023. С. 131–133.

54. Парламентські слухання про становище молоді в Україні на тему: «Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації». Верховна Рада України. URL:

http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1511117.htm (дата звернення: 20.09.2023).

55. Паянова Л., Любчук О. Проблеми розвитку молодіжного підприємництва в сучасних умовах. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу* : Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 25 жовт. 2010 р. Харків. С. 84–86.

56. Перехід на ринок праці молоді України: результати міжнародного дослідження «School-to-work transition surveys» в Україні у 2013 та 2015 роках / Елла Лібанова, Олександр Цимбал, Олег Ярош та Лариса Лісогор ; Міжнародне бюро праці. – Женева : МОП, 2016. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_emp/documents/publication/wcms_536293.pdf (дата звернення 18.09.2023).

57. Петренко В., Карнаушенко А. Формування молодіжного підприємництва в Україні та аналіз факторів впливу на його розвиток. *Фінансовий простір*. 2019. № 3(35). URL: [https://doi.org/10.18371/fr.3\(35\).2019.190170](https://doi.org/10.18371/fr.3(35).2019.190170) (дата звернення: 23.10.2023).

58. Піддубна К. Роль бізнесової освіти в розвитку молодіжного підприємництва. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. № 13. С. 19–33. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4383/1/Piddubna.pdf> (дата звернення: 23.10.2023).

59. Підприємницький університет | YEP Incubator. YEP Incubator. URL: <https://www.yepworld.org/university> (дата звернення: 20.10.2023).

60. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

61. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

62. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148 : станом на 11 серп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-п#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

63. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.06.2021 р. № 579 : станом на 8 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

64. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності : Наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сіл. госп-ва України від 06.04.2020 р. № 624 : станом на 20 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0537-20#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

65. Про нас | prometheus. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/about-us/> (дата звернення: 24.11.2023).

66. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

67. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII : станом на 11 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

68. Про проведення парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації» : Постанова Верхов. Ради України від

12.07.2017 р. № 2132-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-19#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

69. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI : станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

70. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII : станом на 22 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

71. Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді». Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1908-19/print> (дата звернення 20.09.2023).

72. Савенко О.О. Розвиток молодіжного підприємництва та проблема NEET-молоді в Європейському Союзі: магістерська робота за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». НУ «Запорізька політехніка», 2020. – С. 33-34. URL: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/6931> (дата звернення 03.10.2023)

73. Савчук Т. Покоління Z: «Міленіали на стероїдах», які вирости з телефоном в руці. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html> (дата звернення: 24.11.2023).

74. Середня заробітна плата (2010-2022). Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/> (дата звернення: 20.10.2023).

75. Ситник Н., Бринь О. Сучасний стан фінансування стартап проектів в Україні. *Сучасні підходи до управління підприємством*. 2017. № 2. С. 65–78. URL: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/106836> (дата звернення 3.12.2023).

76. Сірий Є. В. Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 6.

С. 107–124. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.6.2020.218778> (дата звернення: 02.11.2023).

77. Сірий Є. Молодіжне підприємництво та самозайнятість: статистико-соціологічний аналіз досвіду та проблем розвитку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2019. № 4. С. 51–63. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322535345.pdf> (дата звернення 20.09.2023).

78. Сірий Є. Проблематика молодіжного підприємництва в науково-дослідній роботі державного інституту сімейної та молодіжної політики. *Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики*. 2022. № 1 (1). С. 79–89. URL: <https://dismp.gov.ua/problematika-molodizhnogo-pidpriemnictva-v-naukovo-doslidnij-roboti-derzhavnogo-institutu-simejnoi-ta-molodizhnoi-politiki/> (дата звернення: 23.09.2023).

79. Сірий Є. Основні проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості в Україні. *Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні* : Монографія. Київ, 2021. С. 20–23. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39037/Monohrafiia_2021.pdf?sequence=1 (дата звернення: 23.09.2023).

80. Сливка Я. Роль молоді у розвитку економіки регіону: обліковий аспект. *Problems of social and economic development of business*. Montreal, 2014. С. 99–105. URL: http://ecofin.at.ua/monografy_11_2014.pdf (дата звернення: 19.11.023).

81. Смиричинський В., Дмитраш О. Організаційні проблеми молодіжного підприємництва в системі державних контрактних відносин. *Економіка та держава*. 2010. № 12. С. 27–29. URL: <http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/dovidka/novi-nadkhodzhennia/63-resursy-biblioteku/pratsi-vykladachiv-tneu/s/430-2011-11-21-07-42-53> (дата звернення: 24.10.2023).

82. Становище молоді в Україні. Київ : Робоча група ООН у справах дітей, 2019. 80 с. URL: <https://ukraine.un.org/en/download/14062/51418> (дата звернення: 2.11.2023).
83. Становище молоді України 2021. Київ : М-во молоді та спорту України, 2022. 42 с. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9234-stanovyshche-molodi-v-ukraini-2021-nove-sociologichne-doslidzhennia.html> (дата звернення: 2.10.2023).
84. Створення Українського молодіжного фонду – важливий крок у фінансовій підтримці нашої молоді. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/240801.html (дата звернення: 02.11.2023).
85. Тимченко О. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення: 25.09.2023).
86. Узунов Ф. Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=611> (дата звернення: 15.11.2023).
87. Українська правда. Підприємництво у школі. Як Німеччині це вдалося. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/2/241518/> (дата звернення: 27.11.2023).
88. Українське покоління Z: цінності та орієнтири / упоряд. К. Зарембо. Київ : Фонду ім. Фрідріха Еберта, 2017. 71 с.
89. Фінансування бізнесу. Дія. Бізнес - Головна сторінка. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/granti> (дата звернення: 24.11.2023).
90. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

91. Швець П. Молодь на ринку праці України: проблеми, тенденції й особливості. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2018. № 1. С. 147–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2018_1_16 (дата звернення: 3.11.2023).
92. Шкурупій К., Юр'єва С. Молодіжне підприємництво: вплив на розвиток регіону у контексті створення бізнес-спільнот. *Підприємництво та бізнес-адміністрування: сучасні тренди*: Міжнар. науково-практ. інтернет конф., м. Харків, 28 січ. 2021 р. Харків, 2021. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2626> (дата звернення: 23.10.2023)
93. Яценко Н., Яковенко Я. Причини безробіття молоді в Україні. *Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського*. 2013. № 1. 78 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2013_1_29 (дата звернення: 24.11.2023).
94. Adamonienė R., Astromskienė A. Connection of youth entrepreneurial activity and value principles. *Public policy and administration*. 2013. Vol. 12, no. 3. URL: <https://doi.org/10.5755/j01.ppa.12.3.5295> (дата звернення: 24.11.2023).
95. Chauhan K., Aggarwal A. Youth entrepreneurship: the role and implications for the indian economy. *Amity journal of entrepreneurship*. 2017. Vol. 2 (2), no. 1 (11). P. 1–11. URL: <https://amity.edu/UserFiles/admaa/6a26dPaper%201.pdf> (дата звернення: 19.09.2023).
96. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy. Brussels, 22.5.2018, COM (2018) 269 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0269&from=en>
97. Coursera | degrees, certificates, & free online courses. Coursera. URL: <https://www.coursera.org/> (дата звернення: 24.11.2023).
98. Create creative entrepreneurs. Create Creative Entrepreneurs. URL: <https://ccspark.info/> (дата звернення: 20.10.2023).

99. EU4Youth: гранти на залучення молоді та підприємництво у Східному партнерстві – EU NEIGHBOURS east. EU NEIGHBOURS east – The latest news and information on the European Union's cooperation with its Eastern Partners: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova, and Ukraine. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/eu4youth-granty-na-zaluchennya-molodi-ta-pidpryyemnyctvo-u-shidnomu-partnerstvi/> (дата звернення: 24.11.2023).

100. European business exchange programme - Erasmus for Young Entrepreneurs. Erasmus for Young Entrepreneurs. URL: <https://www.erasmus-entrepreneurs.eu/> (дата звернення: 20.10.2023).

101. Export compass. Center42 Innovation Agency. URL: <https://www.center42.tech/export-compass> (дата звернення: 20.10.2023).

102. Future of Work: вплив війни та професії для відновлення України - Career Hub. Career Hub. URL: <https://careerhub.in.ua/future-of-work-vplyv-vijny-ta-profesiyi-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 31.10.2023).

103. Kaplina A. Youth business in system of priorities of state youth policy: state and support mechanisms. *Efektivna ekonomika*. 2021. No. 9. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.71> (дата звернення: 26.09.2023).

104. Kaplina A. Youth entrepreneurship is a promising chance for young people. *Agrosvit*. 2020. № 19-20. С. 47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.19-20.47> (дата звернення: 24.09.2023).

105. Kasych A., Dzhura A. Startups as a form of entrepreneurial activity: concept, meaning, foreign experience. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2019. No. 2. P. 24. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.2.24> (дата звернення: 04.10.2023).

106. Petrenko V., Karmaushenko A., Tanklevska M. Lending as a main source of funding youth entrepreneurship. *Ekonomika ta derzhava*. 2021. No. 12. P. 41. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.12.41> (дата звернення: 24.11.2023).

107. Schoof U. Stimulating youth entrepreneurship: barriers and incentives to enterprise start-ups by young people: SEED Working Paper. 76th ed. Geneva: International Labour Office, 2006. 137 p. URL: https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_094025/lang--en/index.htm (дата звернення: 27.09.2023).

108. Shkolenko O., Tereshchenko E., Shulyar N. Improving the business climate for the development of the small and medium enterprise in Ukraine. *Market infrastructure*. 2020. No. 45. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct45-8> (дата звернення: 24.11.2023).

109. Siryi E. Current situation and main problems of youth entrepreneurship development and self-employment in Ukraine. *The economic discourse*. 2021. No. 1-2. P. 138–149. URL: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-15> (дата звернення: 25.09.2023).

110. Ukraine top startups. StartupRanking. URL: <https://www.startupranking.com/top/ukraine> (дата звернення: 02.11.2023).

111. Youth guarantee – knowledge centre - employment, social affairs & inclusion - European commission. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1327&langId=en> (дата звернення: 27.11.2023).

112. The number of economically active population of Ukraine in 2018-2021. Kyiv: State. Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2023).

113. Tech ecosystem. Tech Ecosystem Overview. URL: <https://uatechecosystem.com/dashboard> (дата звернення: 02.11.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Освітні можливості для підприємців в Україні

Програма	Характеристика	Для кого	Вартість
Centre of the Creative Entrepreneurship Development – CCED [98]	Надати підприємцям-початківцям знання та практичні інструменти, спрямовані на підвищення їх обізнаності у складному бізнес-середовищі; сприяти розвитку креативного потенціалу особистості за допомогою освітніх семінарів, тренінгів та консультацій	Здобувачі освіти, молоді підприємці, викладачі.	Безкоштовно
YEP! Університет [59]	Ініціатива, що дозволяє інтегрувати курс про інноваційне підприємництво у навчальну програму університетів та робити стартапи просто на парах.	Для університетів та викладачів	Безкоштовно
Junior Achievement Ukraine (3)	Аби отримати «на виході» кваліфіковані кадри, потрібно змінювати і навчальні програми. Вони мають бути більш сучасними та прогресивними, а учні мають здобути під час навчання не лише теоретичні знання, але й професійні навички	Здобувачі закладів професійно-технічної освіти	Безкоштовно
Національна онлайн-школа для підприємців [50]	Навчитися як заснувати власне підприємство, правильно вести бухгалтерську звітність, скласти фінансовий план, отримати фінансування на розвиток своєї бізнес-ідеї, управляти командою	Будь-хто	Безкоштовно
Export Compass [101]	Спрямована на розвиток та підтримку молоді в Україні, створення сприятливого середовища, в якому молодь матиме можливість реалізувати свої мрії, ідеї та бачення розвитку країни	18-35 років, (50% засновників/ць бізнесу до 35 років та/або 50% ключового персоналу до 35 років.	Безкоштовно
Erasmus for Young Entrepreneurs [100]	Дає молодим або діючим підприємцям можливість навчатися у досвідчених керівників малого бізнесу в інших країнах-учасницях Програми	Підприємці, які планують створити свій власний бізнес або вже розпочали діяльність протягом останніх 3-х років	Безкоштовно
Дія. Цифрова освіта [14]	Портал від Міністерства цифрової трансформації з онлайн курсами за різноманітними темами	Будь-хто	Безкоштовно
Coursera [97]	Курси з різних тем, доступні будь-якому користувачеві через онлайн-платформу.	Будь-хто	Залежить від курсу
Prometheus [65]	Онлайн платформа з різноманітними курсами	Будь-хто	Залежить від курсу

Додаток Б

Характеристика грантів на розвиток малого та середнього підприємництва в Україні

Грант	Мета	Умови отримання	Фінансування	Грантодавець
1	2	3	4	5
Впровадження інноваційних проєктів у сфері кібербезпеки	Стартапи, розробники та компанії можуть запитати креативні рішення у сфері кіберзахисту й отримати фінансування для їх упровадження	Заявники повинні подати пакет документів, що складається з: Заявка на технічний підхід; Форма бюджету; Заяви та гарантії. Кандидати повинні подати повні заявки англійською або двомовним форматом	500 000 доларів США	USAID (США)
Відновлення та розвиток бізнесу, що постраждав від вторгнення	Можливість для відновлення підприємницької діяльності на територіях України, що найбільше постраждали від бойових дій та були окуповані, а також посилення стійкості мікробізнесу в інших регіонах України	Максимальний річний дохід до 2 млн. євро; не більше 9 працівників	до 4 000 євро для 750 мікропідприємств	ЄС та уряд Німеччини
Відновлення та розвиток бізнесу, що виробляє критично необхідні товари або надає послуги у сфері охорони здоров'я або архітектури та інженерії	Гранти можна витратити на збереження та створення нових робочих місць; закупівлі обладнання та сировини чи матеріалів; орендної плати за приміщення; лізингу обладнання (окрім особистих видів транспортних засобів); витрат, пов'язаних з переміщенням бізнесу; консультаційних послуг	Річний дохід не перевищує 10 млн. євро; від 11 осіб у підпорядкуванні; власником є громадянин України; не вести діяльність на тимчасово окупованій території України; відсутність дочірніх компаній у РФ.	до 10 000 євро для 50 малих підприємств	ЄС та уряд Німеччини

Продовження додатку Б

1	2	3	4	5
EU4Youth	Розвиток цифрових навичок і компетенцій щодо «зеленої» трансформації серед молоді, а також на покращення підприємництва й кар'єрного менеджменту	Проект повинен бути поданим групою, що складається 3-6 організацій: одного основного кандидата та хоча б двох співзаявників зі щонайменше двох країн Східного партнерства.	250-300 тис. євро	ЄС
«Роби Своє»	Підтримка сталого розвитку підприємництва у сфері громадського харчування як відповідь на негативні економічні наслідки війни в Україні	Фізичні чи юридичні особи, що вели раніше бізнес в сфері громадського харчування, але втратили його; Кухарі, ресторатори, власники закладів громадського харчування, які знаходяться на деокупованих територіях; Військові, які мають/мали заклад громадського харчування та планують розвинути або поновити його роботу.	До 100 000 гривень	Благодійний Фонд «МХП-Громаді» (Україна)
ЄРобота	Підтримка малого і середнього бізнесу, можливість для кожного бажаючого створити чи розвивати власний бізнес за напрямками: Грант на власну справу; Грант на сад; Грант на теплицю; Грант на переробне підприємство	Обов'язковою умовою є працевлаштування потрібної кількості працівників.	До 10 млн.грн.	Уряд України
Данський інвестиційний фонд Ларса Сейєра Крістенсена «Seier Capital A/S»	На реалізацію блокчейн-стартапів	На реалізацію блокчейн-стартапів	5000 – 50 000 євро	«Seier Capital A/S» (Данія)

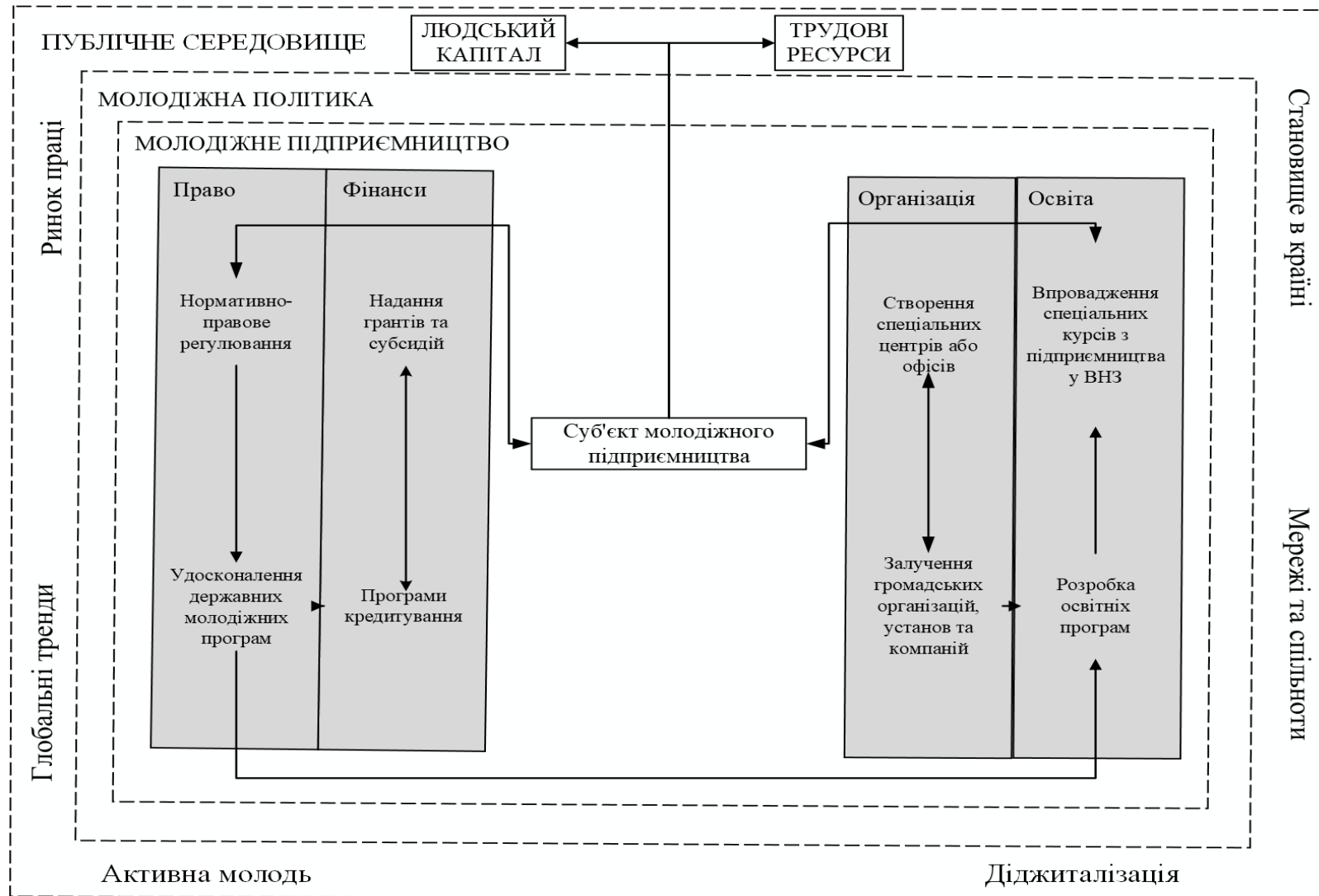
Продовження Додатку Б

1	2	3	4	5
Конкурс на отримання грантів на розвиток власної справи від БФ «Посмішка ЮА»	Для релокованих і місцевих підприємств	Для підприємств, що були релоковані з Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей	До 800 тис.грн	БФ «Посмішка ЮА» (Україна)
USAID «Конкурентоспроможна економіка України»	Підтримати підприємства, які прагнуть спільно просувати свою продукцію на міжнародних ринках	Повинні бути неурядовими організаціями, офіційно зареєстрованими в Україні, заснованими, створеними, та такими, що визнаються відповідними українськими органами влади й дотримуються українського законодавства.	35000 – 150000 доларів США	USAID (США)
Грантова програма MOM для постраждалих від війни мікро- та малих підприємств в Україні	Підтримка економіки України шляхом відновлення робочих місць та виробництва, а також задоволення попиту населення на критично важливі товари та послуги	Малі та мікропідприємства, що релокуються або здійснюють діяльність в місті Київ, Київській, Львівській, Закарпатській, Сумській, Чернігівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Полтавській, Дніпропетровській або Харківській областях.	4500 – 20000 євро	BMZ (Німеччина)

*авторська розробка на основі [36, 89, 99]

Додаток В

Інституціональний механізм розвитку молодіжного підприємництва у взаємодії з державою у публічному середовищі

*авторська розробка